

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет економічних наук

Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота

освітній ступінь - бакалавр

на тему: **«ДОХОДИ НАСЕЛЕННЯ: ОЦІНКА ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ»**

Виконав: студент 4-го року навчання,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа та
страхування»

Клімченко Владислав Сергійович

Керівник: Глущенко С.В.
кандидат економічних наук, доцент

Рецензент: Ткаленко С.І.

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2020 р.

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ.....	7
1.1. Поняття, види, структура і джерела доходів громадян.....	7
1.2. Причини нерівності доходів населення	14
1.3. Способи вимірювання нерівності доходів домогосподарств та визначення бідності.....	22
РОЗДІЛ 2.ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОЦІНКА ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ПРАКТИЦІ РІЗНИХ КРАЇН.....	28
2.1. Структура і динаміка доходів населення США та Великобританії.....	28
2.2. Структура та динаміка доходів населення в Україні	39
2.3. Нерівність в доходах домогосподарств в США, Великобританії та Україні.....	49
РОЗДІЛ 3.МОДЕЛЮВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ В РІЗНИХ ЕКОНОМІКАХ.....	64
3.1. Теоретична суть проблематики моделей та їх опис	64
3.2. Опис та деталізація результатів моделей нерівності доходів домогосподарств	70
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90

ВСТУП

Доходи населення формують ресурси домогосподарств необхідних для існування. В свою чергу варіативність джерел доходів домогосподарств дозволяє застосовувати різні типи державних політик як для наповнення бюджету, так і для розподілу набутих державою ресурсів. Основна частина доходів бюджету є податковими, для прикладу наповнення бюджету у 2020 році на 89,4% складалось з податкових надходжень, частиною яких є і ПДФО (13,3% доходів держбюджету) [19].

Тобто, зростання доходів домогосподарств сприятиме розширенню бюджету, але важливо враховувати ще й фіскальну політику країни. Якість впроваджуваної в країні податкової системи впливає на формування соціально-економічної рівності серед населення. Рівність в доходах забезпечує громадян почуттям соціальної справедливості, безпеки щодо власного майбутнього. Зазвичай, більш застосовуваними в розвинутих країнах, таких як: Норвегія, Великобританія, Німеччина, Австрія та інші, є прогресивна податкова політика, що сприяє зниженню поляризації у доходах бідних та багатих. Вдала податкова політика забезпечує бюджет необхідними грошовими ресурсами для перерозподілу у вигляді трансфертів чи інших грошових допомог.

До того ж існують й інші фактори впливу на розподіл доходів населення, що мають враховуватися при визначенні подальших запроваджуваних політик держави. Вплив зовнішніх та внутрішніх відносно країни чинники, а також особистісних чинників громадян мають вагоме значення для державного регулювання та правильної оцінки ефектів від запроваджуваних державних політик.

Тому вплив на динаміку доходів населення варто розглядати системно, у взаємозв'язку з поняттями абсолютних значень доходів, нерівності в розподілі доходів та державних і недержавних чинників впливу.

У першому розділі дипломної роботи описано теоретичну базу доходів домогосподарств із зазначенням їх видів та основних джерел, причини та наслідки зростання нерівності доходів. Представлені методи оцінки нерівності та визначення бідності.

У другому розділі проаналізовано Сполучені Штати, Великобританію та Україну у контексті структури і динаміки доходів домогосподарств, а також оцінки нерівності доходів.

У третьому розділі побудована економетрична модель впливу різних факторів на показники нерівності доходів та відповідно до неї представлені можливі шляхи вдосконалення державних політик врегулювання нерівномірності в розподілі доходів громадян.

Актуальність даної теми полягає в тому, що вдала оцінка доходів домогосподарств та чинників впливу на їх розподіл серед населення допомагає ефективно використовувати наявні бюджетні ресурси для підтримання добробуту населення на прийнятному рівні. Особливо вагомим питання доходів домогосподарств та їх перерозподілу через різноманітні соціальні допомоги постає у період глобальної кризи 2020 року, коли бюджет держави зазнає сильних потрясінь.

В Україні нагальним через коронавірусну пандемію постає питання бідності, що за даними ЮНІСЕФ має зрости з 27,2% на 2019 рік до 43,6% на 2020 рік. Домогосподарства з дітьми постраждають найбільше – рівень їх бідності сягне 51%, порівняно з 33% у 2019 році. Без прийняття вдалих рішень державою ситуація може прийняти більш серйозного характеру.

Метою роботи є узагальнення взаємозв'язків між показниками економічного стану в країні та нерівномірністю розподілу доходів серед

населення досліджуваних країн, а також оцінка ефектів впливу обраних факторів на нерівність в доходах.

Завданнями даної роботи є:

- зрозуміти основні джерела доходів домогосподарств та їх види;
- дослідити основні фактори впливу на нерівність в розподілі доходів населення;
- представити основні способи вимірювання нерівності доходів та визначення бідності;
- оцінити доходи населення США, Великобританії та України, їх специфіку та здатність домогосподарств до формування заощаджень;
- проаналізувати ступені та характер нерівномірності в розподілі доходів домогосподарств досліджуваних країн;
- дослідити головні драйвери нерівності в доходах за допомогою економетричних методів моделювання.

Об'єктом дослідження є доход населення та нерівність в доходах населення.

Предметом даної роботи є динаміка та ефекти впливу демографічних і економічних чинників на нерівномірність розподілу доходів досліджуваних країн.

Методами дослідження є побудова графіків розподілу сукупних та наявних доходів домогосподарств, а також використання пакету E-Views для побудови економетричної моделі впливу на показники нерівності чи поляризації доходів.

Інформаційну базу дослідження становлять звіти Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, статистичні матеріали Світового банку, Державної служби статистики України, Великобританії та США, наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна роботи – узагальнення показників впливу на доходи населення в практиці різних країн та оцінка ефектів впливу демографічних і економічних факторів на нерівність доходів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Поняття, види, структура і джерела доходів громадян

Задля опису доходів громадян часто використовується поняття домогосподарства як економічного суб'єкта. Домогосподарства за своєю суттю поділяються на:

- Одноосібне домогосподарство, яке є особою, що забезпечує своє функціонування за рахунок власних доходів [1];
- Мультиосібне домогосподарство, що складається з кількох осіб, котрі живуть та забезпечують себе необхідними ресурсами у взаємодії один з одним [1].

Загалом доходи домашніх господарств – це потік ресурсів у грошовій та натуральній формі, що забезпечує споживання та сприяє змінам у накопиченні багатства серед населення. Доходи населення в Україні складаються з заробітної плати найманого працівника, прибутку та змішаного доходу, доходів від власності фінансових та нефінансових активів, соціальних допомог та інших трансфертів, що здійснюються на постійній основі [20] [2].

Номінальний дохід (Nominal Income) – включає в себе усі надходження, в грошовій чи натуральній формі (товари та/або послуги), які отримує як все домогосподарство так і його окремі члени регулярно, але виключає надходження отримані від одноразових або непостійних виплат [2].

Наявний дохід (Disposable Income) – сума грошових коштів, яку домогосподарство може витратити або заощадити, без продажу своїх активів. Обчислюється як сума всіх доходів, отриманих домогосподарством за певний період часу (місяць, квартал, рік), за вирахуванням суми прямих податкових

платежів, соціальних внесків та трансфертів іншим домогосподарствам, а також суми отриманих трансфертів у натуральній формі [3].

Існують наступні основні види доходів: доходи від зайнятості (наймана праця), доходи від власності та трансферти, що в свою чергу більшою мірою державні, але все ж можуть бути приватними у вигляді аліментів чи переказів, деталізацію джерел їх формування можна простежити в табл. 1.1 [4].

Таблиця 1.1

Класифікація доходів населення за джерелом створення

Доходи від зайнятості	Доходи від власності активів	Трансфертні доходи	Доходи від виробництва продукції для власного вжитку
1.1 Доходи від зайнятості	2.1 Дохід від фінансових активів	3.1 Пенсії та інші грошові виплати соціального забезпечення	4.1 Вартість неоплачених побутових послуг та товарів тривалого вжитку.
1.2 Доходи від самозайнятості (ФОП)	2.2 Оренда нерухомості, окрім житлових будинків	3.2 Пенсії та інші вигоди соціального страхування, пов'язаного із зайнятістю	
	2.3 Роялті та інші доходи від інших нефінансових активів	3.3 Соціальна допомога - грошові кошти уряду	
		3.4 Поточні трансферти, отримані від інших домогосподарств	
		3.5 Поточні перекази готівкою від некомерційних організацій	
		3.6 Інші отримані поточні трансферти, крім соціальних трансфертів у натуральній формі	

Джерело: складено автором на основі даних [3]

Реальний наявний дохід (Real Disposable Income) – це наявний дохід з поправкою на зміну рівня цін [3].

Чистий скоригований наявний дохід домогосподарств – це сума грошових коштів, яку домогосподарство заробляє або отримує у вигляді виплат,

трансфертів щороку після сплати податків та переказів. Це грошові кошти, доступні домогосподарству для витрат на товари чи послуги або задля заощаджень [21].

Даний дохід домогосподарств включає в себе дохід від господарської діяльності (заробітна плата, прибуток від самозайнятості), дохід від володіння майном (дивіденди, відсотки та орендна плата), державні соціальні виплати в грошовому вираженні (пенсії, виплати по безробіттю, допомога сім'ям та інші соціальні виплати) та соціальні трансферти в натуральній формі (товари та послуги, такі як охорона здоров'я, освіта та житло, що отримуються безкоштовно або за зниженими цінами) [21].

Вирівняний наявний дохід домогосподарства (рівень життя, дохід на суб'єкт споживання) – базується на розмірі наявного доходу домогосподарства з однією особою та допомагає порівнювати економічне благополуччя домогосподарств різного розміру та складу (одна доросла особа, 2 дорослі особи, доросла особа та інші комбінації). Розрахунок полягає у співвідношенні суми наявних доходів усіх членів домогосподарства до еквівалентної кількості дорослих з використанням спеціальної шкали [4].

Суть показника виражається в економії на масштабах: домогосподарству, що складається з однією особи потрібен більший рівень наявного доходу, ніж членам домогосподарства, що складається з двох і більше осіб. Це пов'язано передусім із сумісним проживанням, спільним користуванням благами тривалого вжитку, безкоштовними послугами, що надають члени домогосподарства тощо [4].

Існують спеціальні «шкали еквівалентів» із зазначенням різних вагових коефіцієнтів для кожного додаткового члена домогосподарства. Найбільш поширеною є шкала Організації економічного співробітництва та розвитку з вагових коефіцієнтом 0,5 для кожного додаткового дорослого та 0,3 для дитини (особо молодша 14 років) в домогосподарстві [4].

Іншим важливим поняттям, що виходить з поняття доходів є чисте багатство домогосподарств.

Чисте багатство домашніх господарств враховує загальне багатство як фінансових, так і нефінансових активів за вирахуванням зобов'язань (наприклад, позик), що утримуються домогосподарствами. Чисте багатство домогосподарств враховує: заощадження грошових коштів, грошове золото, валюту та депозити, акції, цінні папери та позики а також основне місце проживання, інші об'єкти нерухомості, транспортні засоби, цінні речі та інші нефінансові активи (наприклад, інші товари тривалого користування) [21].

Варто тепер зазначити деталізацію доходів за джерелами формування. Дохід від зайнятості включає надходження за участь у господарській діяльності у працевлаштуванні. Він складається з платежів, готівкою або у натуральному вираженні, отриманих окремими людьми для себе або членів своїх сімей [3, с.82-86].

Дохід від зайнятості включає:

- доходи працівників, отримані готівкою (у грошовій формі) або в натуральній формі (як товари та послуги). Дохід працівника включає пряму заробітну плату за відпрацьований час та виконану роботу, комісійні часткові виплати, пільги, винагороди директорів, акції, винагороди працівникам, премії, винагорода за не робочий час у вигляді відпустки; субсидовані товари та послуги від роботодавця, виплата вихідних платежів та виплата за припинення контракту (звільнення) та внески роботодавців на соціальне страхування [3, с.82-86];
- Дохід від самозайнятості, тобто дохід, отриманий фізичними особами за певний референтний період внаслідок їх залучення до роботи з самостійної працевлаштування. Чистий дохід від самозайнятості включає прибуток або збиток, який накопичують власники або партнери. Він також включає оціночну вартість товарів, вироблених для бартеру, а також товарів, вироблених для власного споживання, за вирахуванням витрат. Основою для вимірювання доходу від самозайнятості в статистиці доходів домогосподарств є поняття «чистий» дохід, тобто величина валової

продукції за вирахуванням операційних витрат та після коригування на амортизацію активів, що використовуються у виробництві [2, с.82-86].

Дохід від власності – це надходження, що виникають від власності на активи, які надаються іншим суб'єктам господарювання для їх використання. Вони включають доходи від фінансових активів (наприклад, відсотки, отримані за депозитами, дивіденди від акцій), надходження від інвестицій в непідконтрольні підприємства, в яких інвестор не працює (іноді відомий як "сплячий" або "мовчазний" партнери), ануїтет та інші регулярні виплати з фондів страхування життя та приватних пенсійних фондів, які виключаються із соціального страхування. Дохід від власності включає також орендну плату та інші платежі, отримані за використання нефінансових активів, як невикористаних активів (тобто природних ресурсів), таких як земля, так і виробничих активів, таких як будинки, інші споруди, установки та обладнання, патенти або авторські права. Усі доходи від власності повинні відображатись за вирахуванням витрат, понесених на придбання активів [2, с.82-86].

Трансфертні доходи – безповоротне отримання домогосподарством надходження від донора. Перекази можуть складатися з грошових коштів або виражатися у натуральній формі (товарів та/або послуг). Передача може здійснюватися у таких варіантах: між кількома домогосподарствами, між домогосподарствами та урядом, між домогосподарствами та підприємствами або між домогосподарствами та благодійними організаціями. Передача може здійснюватися як на національному так і на міжнародному рівні (між країнами) [2, с.82-86].

Поточні трансферти – впливають на розрахунок наявного доходу та в свою чергу на рівень споживання. Включають усі трансферти, що не є трансфертами капіталу, виключають соціальні трансферти в натуральній формі, здійснені урядами та благодійними організаціями. Поточні трансферти невеликі і проводяться часто та регулярно [2, с.82-86].

Капітальні трансферти – великі за розміром, нерегулярні за характером виплат та рідкі надходження, наприклад: спадщина або одноразові пенсійні

виплати. Капітальні трансферти не враховуються у визначенні доходу домогосподарств, так як спотворюють реальні дані [2, с.82-86].

Доходи від виробництва продукції для власного вжитку включає продукцію та послуги, вироблені всередині домогосподарства для власного споживання, а не для ринкових потреб. Вони включають: послуги з житлових приміщень, зайнятих власником, та споживчих товарів тривалого користування, а також власних побутових послуг [2, с.82-86].

Неоплачені побутові послуги або домашнє виробництво включають приблизну вартість власних виробничих побутових послуг, таких як приготування їжі, дрібний ремонт, догляд за дітьми тощо. Включається тільки вартість праці. Дохід від надання послуг товарів тривалого користування для побутових споживачів (автомобілі, холодильники та інше), відноситься до приписаної вартості потоку послуг, що надаються цими товарами, за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх наданням [2, с.82-86].

Останньою складовою доходів домогосподарств є заощадження. Заощадження — частина наявного доходу домогосподарств, що не використовується на споживання та залишається у вигляді своєрідних резервів.

Створення заощаджень є одним найважливіших видів господарської діяльності домогосподарств. По-перше, з точки зору мікроекономічної вигоди — заощадження домогосподарств забезпечують стабільний рівень споживання під час скорочення доходів (через втрату роботи, працездатності або виходу на пенсію). Таким чином заощадження убезпечують домогосподарства від майбутньої невизначеності та можливих коливань у діловій активності. По-друге, макроекономічною вигодою є те, що заощадження домогосподарств використовуються як джерело майбутніх інвестицій [5].

Тобто, основні мотиви заощаджень можна представити наступним чином:

- Забезпечення грошових коштів для майбутнього виходу на пенсію або для формування спадщини [5];
- Фінансування великих витрат, що планують відбутися (придбання будинку, машини, вступ до коледжу, університету) [5];

- Убезпечення від можливих неочікуваних подій, що провокують значні витрати після настання [5];
- Згладжування майбутнього доступу до фінансування та підтримання нормального рівня споживання [5].

Чинники впливу на рівень заощаджень домогосподарств:

- Державні заощадження. Рівень державних заощаджень має негативний вплив на рівень заощаджень домогосподарств [6];
- Корпоративні заощадження [6];
- Зростання ВВП мотивує людей заощаджувати більше через збільшення наявного доходу [6];
- Демографія. Згідно до теорії життєвого циклу: чим більше коефіцієнт старості в країні – тим менший загальний рівень заощаджень [6];

Коефіцієнт старості – відношення людей старше 65 років до населення робочого віку.

- Багатство домогосподарств [6];
- Безробіття змушує домогосподарства використовувати заощадження для забезпечення нормального рівня споживання, необхідності людей для отримання іншої кваліфікації в періоди структурних змін в економіці [6];
- Реальна відсоткова ставка має очевидний позитивний зв'язок із рівнем заощаджень [6];
- Інфляція провокує людей використовувати власні заощадження на купівлю реальних активів, що не знецінюються на відміну від національної валюти в даний період [6];
- Умови міжнародної торгівлі – переважання експорту над імпортом дає стимул до заощаджень домогосподарств [6].

Підсумовуючи основні моменти даного підрозділу варто зазначити, що існують дві основні категорії доходів домогосподарств: доходи отримані від власних джерел (власності активів, самозайнятості або найманої праці) та трансфертні доходи. Для підрахунку наявного доходу домогосподарств

виключаються трансферти у натуральному вираженні та капітальні (великі та нерегулярні) трансферти. Наявний дохід у свою чергу – грошові кошти, що можуть бути використані домогосподарствами як для задоволення власних потреб так і на формування заощаджень.

1.2. Причини нерівності доходів населення

Нерівність доходів у суспільстві є визначальною характеристикою економічних стимулів населення: з одного боку незначна нерівність заохочує індивідів до ініціативності, здобуття освіти, підприємницької діяльності, якщо дані зусилля виправдовуються високим рівнем доходів. Проте з іншого боку, високий і стійкий рівень нерівності, особливо нерівність можливостей, може спричинити за собою великі соціальні витрати через те, що громадяни не зважатимуть на поняття моралі, використовуючи корупційні схеми, лобіювання інтересів, працюючи в тіньовому секторі економіки задля отримання високих доходів.

Поляризація високих доходів у меншій кількості людей призводить до зменшення обсягу податкових доходів, особливо в країнах, в яких не використовується прогресивна шкала оподаткування. Нестача бюджетних коштів в свою чергу спричинює зменшення дотування та субсидіювання домогосподарств, найбільше страждають ті, хто має велику частку саме трансфертних доходів. Соціальні наслідки від таких факторів можуть мати негативний характер для усього суспільства: зростання рівня злочинності; проведення мітинги чи протести різного характеру, в тому числі з метою зниження податків для середнього класу; саме поняття «середній клас» зникає за високих і тривалих показниках нерівності, адже великі корпорації з легкістю зможуть витіснити середній та малий бізнес з ринку за рахунок доступу до левериджу, можливості лобіювання власних інтересів у владних структурах чи

так званій економії на масштабах. Дослідження МВФ також довели, що нерівність доходів негативно впливає на ріст ВВП та його стійкість [7].

Тривалий період відносно вищої нерівності доходів в розвинених економіках був пов'язаний із світовою фінансовою кризою 2008 року через зростання левериджу і перебільшення реально можливих обсягів кредитування, очевидне послаблення стандартів андеррайтингу під заставу та лобіювання фінансової дерегуляції підприємств [7].

Основними драйверами нерівності доходів для кращої структуризації можна умовно розділити на чинники, спровоковані глобальними змінами у суспільстві; чинники, пов'язані зі специфікою тієї чи іншої країни; чинники особистісного характеру.

Важливі чинники впливу на зміну нерівності в доходах населення останніх кілька десятиріч пов'язані з глобалізацією в суспільстві, що спричинило відкриття та посилення торгівельних зв'язків, інтенсифікація руху капіталу та праці. Технологічні зміни стали невід'ємною частиною розвитку підприємництва, разом з тим орієнтація на висококваліфіковані кадри стала більш поширеною. Тож варто виділити глобальні драйвери зміни розподілу доходів більш детально [7].

1) Технологічна еволюція

Технологічні зміни не тільки спричинили зростання продуктивності праці та віддачі від капіталу, зростання добробуту населення загалом за рахунок підвищення доступності до технологічних благ суспільства, а й призвели до зростання премії за навички. Премія за навички виражає співвідношення між заробітними платами працівників з вищою освітою та без вищої освіти [7].

Причинами даних змін є те, що технологічні нововведення можуть непропорційно підняти попит на капітал та кваліфіковану робочу силу над низькокваліфікованою або й зовсім некваліфікованою робочою силою. Разом з тим усувається чимало робочих місць шляхом автоматизації або підвищення необхідного порогу кваліфікації, потрібного для отримання або збереження робочих місць [7].

Зростання рівня безробіття означає застій або зменшення заробітної плати для більшості працівників, адже пропозиція робочої сили значно перевищує попит на неї через автоматизацію процесів. Отож, розрив між тими, хто залишився на гарних умовах і безробітними суттєво зростає [7].

Технологічний прогрес, тісно пов'язаний зі зростанням доходів високотехнологічних секторів економіки та секторів, що потребують достатньо високий рівень освіти працівників, задля можливості користуватися технологічними новинками. Робочі місця з повторюваними завданнями значною мірою були ліквідовані [7].

Технологічні зміни приблизно на третину пояснюють розрив між першими та останніми децильями доходів населення країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за період з 1986 до 2011 років [7].

2) Глобалізація торгівлі

Торгівля є рушійною силою для зростання в багатьох країнах, сприяючи підвищенню ефективності за рахунок конкурентоспроможності. Відкритість торгівлі може мати неоднозначний вплив на заробітну плату некваліфікованої робочої сили в розвинених країнах. З одного боку інтенсифікація торгівлі підвищує премію за навички через виділення провідних компаній, що здатні конкурувати на міжнародному рівні, але також може збільшити реальну заробітну плату за рахунок зниження (імпортних) цін. Водночас посилення торговельних потоків може зменшити нерівність доходів населення в країнах, що розвиваються за рахунок збільшення попиту та заробітної плати успішних працівників з низькою кваліфікацією [7].

3) Фінансова глобалізація

Фінансова глобалізація - це сукупна концепція, яка стосується збільшення глобальних зв'язків, створених через прикордонні фінансові потоки. Фінансова відкритість (глобалізація) більшою мірою стосується контролю за трансфером капіталу та рухом фінансових потоків між країнами [7].

Фінансова глобалізація має багато позитивних наслідків для світової економіки, таких як: ефективний міжнародний розподіл капіталу та відповідно

розподіл ризиків. Але разом з тим, збільшення фінансових потоків, зокрема прямих іноземних інвестицій зазвичай призводить до зростання розриву в доходах як в країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Причиною даного ефекту є концентрація зосередження прямих іноземних інвестицій у відносно більш висококваліфікованих та високотехнологічних секторах. Даний феномен призводить до фактично підвищення рівня кваліфікації вже висококваліфікованих робітників, збільшуючи тим самим розрив між висококваліфікованими, відносно висококваліфікованими та некваліфікованими робітниками [7].

4) Індустріалізація та урбанізація

Причина різного розподілу доходів у суспільстві може також розглядатися як наслідок індустріалізації та урбанізації. Доходи в містах зазвичай значно вищі, ніж доходи в сільській місцевості, що пов'язане з більшою концентрацією капіталу та ефективністю його використання через низку об'єктивних чинників, таких як рівень освіти, доступу до фінансування, кваліфікованої робочої сили тощо. Разом з тим відхилення від середнього рівня доходів у містах значно вище, ніж в сільській місцевості, тобто в містах зазвичай можуть існувати як значна частка домогосподарств з високими доходами так і з низькими [8].

З вищезазначеного випливає кілька висновків: при зростанні частки міського населення в країні – нерівність доходів має зростати; при економічному зростанні – нерівність доходів скоріше буде зростати, адже продуктивність на душу населення в міських регіонах зростає швидше, ніж у сільських регіонах [8].

Згідно з дослідженнями Світового Банку, в Індонезії наприкінці 20-го століття великий ріст нерівності був спричинений переходом від зайнятості в сільському господарстві до самозайнятості в містах, що є ще одним підтвердженням теорії Симона Кузнеця стосовно впливу урбанізації на розподіл доходів [9].

Не менш важливими драйверами розширення та звуження розриву в доходах населення є ті, що забезпечуються всередині країни, як за рахунок

політики держави так і через розвиток приватного підприємництва. Такими чинниками є наступні:

1) Фінансове поглиблення

Фінансове поглиблення – це рівень доступу домогосподарств до кредитних ресурсів. Фінансове поглиблення розширює доступ громадян до ресурсів для задоволення їхніх фінансових потреб: отримання кредитів на освіту, розвиток бізнесу; створення приватних пенсійних рахунків відповідно до запропонованих програм; отримання споживчих кредитів тощо [7].

З одного боку доступ до фінансових ресурсів мав би посприяти загальному процвітанню населення, що і загалом має справджуватися. Хоча фінансовий розвиток, вимірюваний як відносна частка банківського та фондового секторів в економіці, більшою мірою сприяє зростанню найвищих доходів. За наявності скорингових моделей оцінки позичальників, де важливими критеріями для отримання кредиту є наявність застави (тобто активів, заощаджень) та можливості повернути кредит вчасно і в повній мірі, що напряду залежить від рівня доходів позичальника. Таким чином громадяни з високим рівнем доходів мають доступ до механізму левереджу і здатні тим самим збільшувати власні доходи [7].

Отже за фінансового поглиблення діє принцип збагачення багатих. В той же час як бідні не матимуть змогу отримати кредитування взагалі – нерівність в доходах громадян зростатиме.

2) Інститути ринку праці

Більш гнучкі інститути ринку праці можуть мати негативні наслідки для працівників, особливо некваліфікованих через високу плинність кадрів та відсутність чітко визначених меж заробітних плат, особливо мінімальних заробітних плат. Важливим інститутом ринку праці є мережа профспілок, що створенні для покращення умов праці, включно з рівнем заробітної плати працівників. До того ж, зниження мінімальної заробітної плати пов'язане з вищою нерівністю в розвинених країнах, в той час як зниження кількості

профспілок пов'язане зі зростанням останніх децилелів доходів (найбагатших громадян) [10].

Необхідно також пильнувати за рівнем неформальної економіки, що може зростати зі збільшенням регулювання ринку праці. Адже не всі роботодавці готові оплачувати грошові компенсації за час хвороби, вагітності, за дострокове звільнення тощо. Мотиви до переходу робітників до тіньового сектору економіки є різні: в бідних країнах – це зазвичай єдиний спосіб вижити та отримати хоча б якийсь дохід та не бути фактично безробітним; в країнах, що розвиваються – спосіб уникнення сплати податків з заробітної плати та отримання вищого рівня доходів [10].

3) Перерозподільча політика уряду

Уряди розвинених країн пом'якшили нерівність в доходах населення через державну політику – насамперед через прогресивне оподаткування та соціальні трансферти (пенсії, стипендії, виплати по безробіттю, виплати по інвалідності та інші). Однак у багатьох розвинених економіках на даний момент спостерігається зростання чистої нерівності доходів (після оподаткування), що свідчить про неефективність пропонованих політик перерозподілу доходів [7].

Важливим аспектом є не тільки присутність прогресивного оподаткування, як одного з методів зменшення розриву у доходах домогосподарств, а й ефективності та доцільності використання цього механізму. Адже за умови неправильної оцінки наявних доходів громадян – деякі прошарки населення або недоотримують необхідні кошти, або кошти будуть виплачені тим верствам населення, хто їх не потребує [7].

Причинами нерівності доходів серед населення можуть виступати також характеристики самих домогосподарств, що відрізняються за такими параметрами як: рівень початкових статків у вигляді фінансових та нефінансових активів; вродженими та набутими навичками, рисами; схильністю до ризику; схильністю до того чи іншого виду діяльності. Тобто за внутрішніми характеристиками домогосподарств можна виділити наступні драйвери нерівності доходів населення:

1) Природні та набуті навички індивіда (людський капітал)

Люди різняться за інтелектуальними та фізичними здібностями, психологічними якостями, рівнем мобільності, освіти, наявним капіталом зв'язків з іншими індивідами. Для прикладу, в (Erosa, Koreshkova and Restuccia, 2010) досліджувалися взаємовідносини між інвестиціями в людський капітал, продуктивністю праці та розподілом доходів [10].

2) Статусні відмінності

Певні посади дозволяють людям отримувати додаткові доходи через наявність певних привілеїв, статусу, доступу до інформаційних ресурсів. Накопичення багатства, отримання додаткового доходу в певних структурах, в реаліях України – це Служба безпеки України (СБУ), прокуратура, депутати і загалом посади в державних органах, не стільки залежить від наявних навичок, скільки від наявної інсайдерської інформації, можливості певних домовленостей за рахунок персональних зв'язків, впливу статусу. Це призводить до зростання розриву між доходами «статусних» працівників та звичайних [10].

За часи правління колишнього президента Януковича відбувалися так звані «рейдерські атаки» державними структурами на підприємства з метою переходу власності підприємств до інших власників. З іншого боку наявність поняття статусу може бути вагомим мотивом для громадян з низьким рівнем доходів до набуття даних професій і призвести до вирівнювання в розподілі доходів. Хоча дане твердження має справджуватися за відносно ефективного та прозорого механізму доступу до «статусних» посад.

3) Зайнятість в різних галузях економіки

Рівень заробітної плати працівників подібних професій зазвичай схожий. Це пояснюється передусім конкурентністю визначеної галузі економіки, відповідно рівнем ризиковості галузі, наявністю та складністю природних та штучних бар'єрів входу на певні ринки. Наприклад, в ІТ сфері доходи значно вищі від доходів в металевій промисловості [10].

Тобто зі зростанням кількості галузей, нерівність доходів населення має зростати. Але специфікація країни на певних галузях економіки принесе користь

в налагодженні вигідних торговельних зв'язків між країнами по принципу порівняльної переваги, що за ефективної спеціалізації надасть «дешевий» імпорт товарів та послуг і в свою чергу може посприяти вирівнюванню доходів громадян.

4) Різниця в початкових активах громадян

Важливим фактором в розподілі доходів є так звана майнова диференціація. Цей драйвер є особливо важливим якщо зростання доходу від власності (включаючи доходи від власності фінансових активів) перевищує зростання доходів від фактору праця, а самі доходи від власності посідають значну частину в доходах найбагатших верств населення [10].

Нерівномірність розподілу багатств та ефект агломерації, також є важливими факторами, що суперечать міжрегіональній конвергенції (зближенню) доходів. Тобто висновком з вищезазначених тез є те, що громадяни з початковим наявним доступом до прибуткових активів будуть мати високі доходи, в той же час відсутність активів – знижує рівень доходів через відсутність значного доходу від власності, операцій з капіталом [10].

За наявності доступу до кредитних ресурсів – населення з низьким рівнем доходів зазвичай використовуватиме споживче кредитування та загалом кредитування для покриття власних потреб. Населення з вищим рівнем доходів скоріше матимуть певні заощадження, які в подальшому будуть використовуватися для придбання реальних активів. Вартість кредитування значно варіюється залежно від позиції в економічному циклі, стані економіки країни на міжнародній арені, що виражається в зміни відсоткових ставок або зміни реальної вартості кредитів в іноземній валюті (якщо валюта країни знецінюється, кредити в іноземній валюті – дорожчають) [10].

Так як вартість кредитування є змінною, непередбачуваною, а в країнах, що розвиваються ще й високою, то доходи користувачів, в даному випадку низько дохідного населення стають нестабільними та знижуються. В той же час як доходи від реальних активів можуть навпаки зростати в період інфляції та ризику хеджуватися за допомогою різних інструментів в періоди економічного

занепаду та приносити ще більшу дохідність домогосподарствам з високими доходами [10].

5) Схильність до заощадження

Важливим аспектом є твердження про те, що тільки при високому рівні доходів домогосподарства схильні до створення заощаджень. Тобто, загальний рівень заощаджень населення з доходом відмінним від високого – наближається до нуля. Для прикладу, в Сполучених Штатах Америки найбагатші 5% населення мають близько 67% усіх заощаджень, коли вже 10% населення з найбільшими доходами складають майже увесь рівень заощаджень населення [8].

З цього випливає очевидний висновок про те, що здатність доходів до ще більшого акумулювання у вигляді заощаджень провокує нерівність доходів зростати. Адже заощадження домогосподарств можуть бути використані для придбання прибуткових активів, вкладанні коштів у депозити, тобто для створення додаткових джерел дохідності, що і стає стимулом для розриву в рівнях доходів бідних та багатих [8].

Отже, фактори впливу на зміну в розподілу доходів громадян широко різняться та залежать як від міжнародних трендів у технологічному, фінансовому, торговельному розвитку; так і від конкретних політик держав, що в ідеальному демократичному суспільстві мають сприяти зменшенню цієї нерівності. Не менш важливими є і специфічні характеристики домогосподарства, що включають персональні якості його членів (професійні якості, схильність до заощаджень та ризику) та історичні аспекти становлення домогосподарства (рівень нагромадженого багатства).

1.3. Способи вимірювання нерівності доходів домогосподарств та визначення бідності

Найбільш вживаними характеристиками диференціації населення за доходами є крива Лоренца індекси Аتكінсона, Тейла, Джині, квінтільний коефіцієнт фондів.

Широко відомою є концепція рівності Лоренца, яка полягає у взаємозв'язку між кумулятивною часткою доходів домогосподарств та кумулятивною часткою населення.

Для початку все працююче населення, всі домогосподарства мають бути вишикувані в висхідному порядку. При русі графіком праворуч вздовж осі абсцис до точки 0,3 – отримаємо 30% працівників, домогосподарств з найменшим рівнем доходів, в точці на осі абсцис 0,5 – отримаємо рівно половину населення з найменшим рівнем доходів, сама кумулятивна частка доходів знаходиться на осі ординат. Перетин же вказує на частку від загальних доходів суспільства (вертикальна вісь), яку заробляє визначена частка домогосподарств (горизонтальна вісь) [11].

Діагональ, що виходить з початку координат (0; 0) та закінчується в точці (1; 1) називається лінією абсолютної рівності. Тобто відображає ситуацію, коли 10 відсотків громадян отримують 10 відсотків усього доступного доходу, 20 відсотків – 20 відсотків доходу, доходи домогосподарств (населення) рівні. Наочно побудовану криву Лоренца можна побачити на рис. 1.1. нижче [11].

На представленому нижче рисунку зображені комбінації двох кривих Лоренца. Менш опукла крива А представляє випадок у суспільстві більшою мірою наближений до ситуації абсолютної рівності, більш опукла крива Б в свою чергу представляє більший рівень нерівності у розподілі доходів населення.

Кумулятивний характер кривої Лоренца та можливість виділення різних її часток є основою для побудови багатьох подальших індексів вимірювання нерівності доходів таких як: квінтільний коефіцієнт фондів, децильний коефіцієнт фондів, коефіцієнт Пальма та інших.

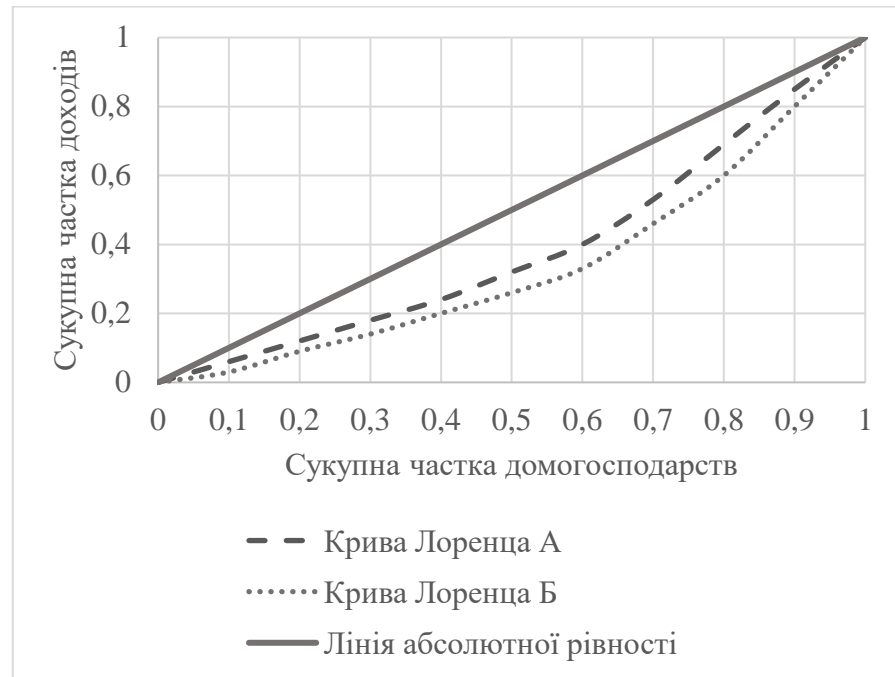

Рисунок 1.1. Криві Лоренца

Індекс Аткинсона ґрунтується на основі функції корисності, також він може бути визначений не тільки як міра нерівності доходів, а й багатства домогосподарств. Одним з вагомих недоліків даного індексу є суб'єктивність у виборі одного з параметрів, що відображає ставлення суспільства до нерівності. Тому зазвичай цей показник розраховують, використовуючи значення даного параметра з деяким лагом задля відстеження зміни індексу залежно від ставлення суспільства до нерівності [12].

Квінтільний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 20% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів [22].

Децильний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів найбільш та найменш забезпечених 10% населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів [13].

За цілковитої рівності децильний (квінтільний) коефіцієнт диференціації дорівнює 1. З другого боку цей коефіцієнт не обмежений, тобто він може бути настільки великим, наскільки велика економічна нерівність. В реальності децильний коефіцієнт не перевищує 10-12, а квінтільний – 6-7 [13].

Широко використовуваним є саме коефіцієнт нерівності доходів Джині. Визначення даного індексу подане у економічній енциклопедії: «макроекономічний показник, що характеризує диференціацію грошових доходів населення у вигляді ступеня відхилення факторного розподілу доходів від абсолютно рівного їх розподілу між громадянами країни». Для кращого розуміння варто розглянути криву Лоренца за допомогою якої можна зрозуміти сутність даного визначення. Коефіцієнт Джині графічно визначається як співвідношення площі фігури, утвореної лінією абсолютної рівності та відповідною кривою Лоренца до площі трикутника, утвореного осями абсцис, ординат та лінією абсолютної рівності [14].

Коефіцієнт Джині варіюється в межах від 0 до 1, де 0 – абсолютна рівність та 1 – абсолютна нерівність населення за доходами.

Існує кілька варіацій індексу Джині залежно від типу досліджуваного доходу. Тобто він може бути обчислений як для номінального чи реального доходу, загального доходу чи наявного доходу, до чи після оподаткування тощо.

Визначальним елементом деталізації рівня доходів домогосподарств та причин існування нерівності є не тільки дослідження методів державної оптимізації у вирівнюванні доходів, а й саме поняття бідності та її розміри. Адже саме рівень та умови бідності є об'єктивним якісним індикатором наявності диспропорцій у розподілі економічних благ серед членів суспільства, показником рівня доходів найбідніших домогосподарств.

Тож необхідно чітко розуміти поняття бідності та шляхів її оцінювання.

Існують наступні форми бідності (злиденності):

- об'єктивна – визначається органами держави за певними межами доходів громадян чи доступом до тих чи інших благ суспільства (освітні послуги, житло, якісне лікування тощо) [13];
- суб'єктивна – визначається через проведення вибіркового опитувань домогосподарств, тобто на основі самоідентифікації їхньої бідності. За допомогою вибіркового опитувань держава і розраховує прожитковий мінімум громадян [13].

Визначення категорії бідності у країні полягає у дослідженні абсолютної та відносної бідності.

Абсолютна бідність – ґрунтується на наборі мінімальних стандартів, часто прийнятих суспільством як основних потреб. Мінімум визначається через поєднання суспільного консенсусу та досліджень вчених, експертів. Мінімум може бути вимірний доходом, необхідним для придбання набору товарів і послуг, які вважаються необхідними для забезпечення задовільного життя на визначений проміжок часу [23].

Організація економічного співробітництва та розвитку визначає "абсолютний" поріг бідності в розмірі 50% середнього доходу за 2005 (або найближчий доступний рік) з поправкою на інфляцію (з використанням індексу споживчих цін). Поріг має визначатися як реальний показник [24].

Відносна бідність – формує мінімальні стандарти з точки зору середнього рівня життя громадян і, тому, захоплює розподільний компонент бідності. Показник орієнтований на умови тих, хто знаходиться в нижній частині розподілу доходів, на їх умови праці в порівнянні з іншими верствами населення [23].

За визначенням Організації економічного співробітництва та розвитку, поріг відносної бідності виражається як визначений відсоток від середнього наявного доходу, виражений номінальним показником. Поріг змінюється залежно від зміни середнього наявного доходу. Існують наступні відносні пороги бідності: перший встановлюється у розмірі 50% середнього еквівалентного наявного доходу всього населення, другий – у розмірі 60% від даного доходу [24];

Загальні індикатори бідності широко застосовувані багатьма країнами є наступні:

- Масштаб бідності – загальна кількість населення або домогосподарств, визнаного бідним згідно з визначеними критеріями [13].

- Рівень бідності – питома вага населення або домогосподарств, визнаного бідним відповідно до вибраних критеріїв по відношенню до загальної чисельності населення [13].

Отже, нерівність доходів населення як важлива характеристика соціально-економічного становища домогосподарств має велику кількість методів виміру, від найпростіших: співвідношення відсотків доходів верхніх та нижніх груп, так званих квінтилів (20%), децинтилів (10%) до розрахунку більш складних коефіцієнтів Аткинсона, Джині. Більшість країн користується саме індексом нерівності доходів домогосподарств Джині, що має кілька варіацій; Сполучені Штати Америки переважно користуються співвідношенням частки верхнього децинтеля до нижньої половини доходів суспільства через високу поляризацію високих доходів. Україна переважно використовує децильні чи квінтильні коефіцієнти фондів.

Важливим у дослідженні бідності є розуміння абсолютної бідності, що визначається як частка громадян, що отримує дохід нижче визначеної норми; та відносної бідності, що виражається у доступу до певних благ суспільства.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОЦІНКА ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В ПРАКТИЦІ РІЗНИХ КРАЇН

2.1. Структура і динаміка доходів населення США та Великобританії

Для аналізу динаміки та складу доходів населення обрано Сполучені Штати Америки, Великобританію та Україну. Необхідні показники для дослідження чинників впливу на рівень та структуру доходів населення є наступними:

- динаміка наявних доходів населення за останні 5 років;
- огляд структури доходів та рівня споживання громадян за останні 3 роки;
- класифікація доходів домогосподарств за галузями економіки;
- динаміка розміру заощаджень, що залишаються після споживчих витрат;

Сполучені Штати Америки

В загальних рисах динаміка доходів впродовж періоду 2015-2019 років пояснюється стабільним рівнем росту ВВП, з більш стрімкий підйомом за 2015-2016 рр. та повільним зростанням протягом наступних періодів, що зображено на рис. 2.1. нижче.

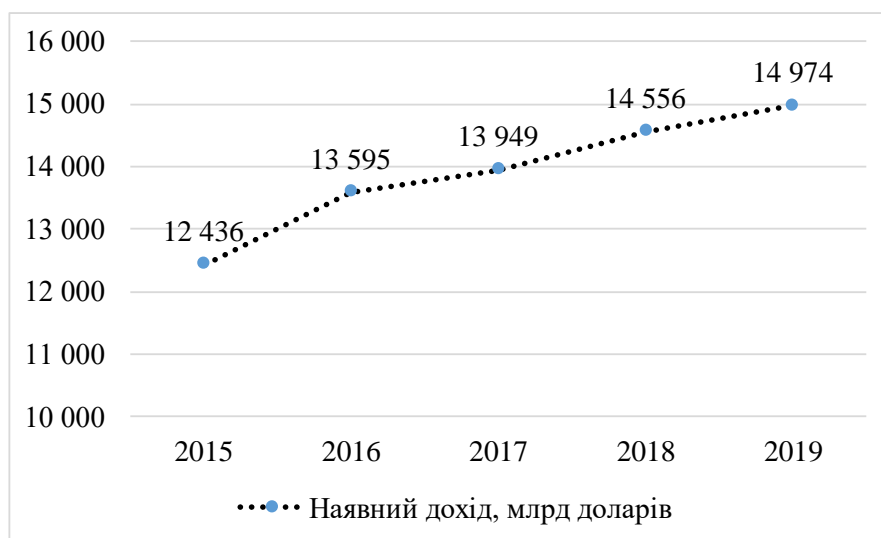

Рис. 2.1. Динаміка наявного доходу домогосподарств США

Джерело: складено автором на основі даних [25]

Наявний дохід в США обчислюється наступним чином, представленим у табл. 2.1 у кількісному вираженні. Для якісного порівняння варто переглянути рис. 2.2., що відображає розподіл загальних доходів домогосподарств за джерелом формування.

Таблиця 2.1

Структура загального наявного доходу домогосподарств в США

<i>млрд доларів США</i>	2017	2018	2019
Дохід від найманої праці	10 411,63	10 928,45	11 420,43
Заробітна плата	8 462,05	8 888,48	9 297,38
Приватні підприємства	7 114,10	7 485,90	7 845,65
Державні підприємства	1 347,98	1 402,60	1 451,73
Доплати до заробітної плати	1 949,55	2 039,98	2 123,05
Пенсійні та внески роботодавця у страхові фонди	1 343,88	1 417,15	1 473,20
Внески роботодавця у державне соціальне страхування	605,65	622,83	649,85
Доходи від самозайнятості (приватного підприємництва)	1 518,25	1 588,80	1 657,85
Сільськогосподарські	38,13	27,23	31,85
Несільськогосподарські	1 480,13	1 561,55	1 625,95
Рентні доходи	718,83	756,78	778,23
Доходи від власності активів	2 681,63	2 930,15	2 992,68
Особисті процентні доходи	1 551,60	1 702,68	1 720,35
Особисті доходи від дивідендів	1 130,00	1 227,48	1 272,33
Трансфертні платежі	2 848,13	2 971,50	3 171,75
Мінус: Внески до державного соціального страхування	1 299,60	1 356,50	1 419,48
Доходи до оподаткування	4 219,71	4 454,79	4 650,36

Продовження табл. 2.1

Мінус: Податки	2 045,78	2 077,63	2 181,53
Наявний дохід	14 833,03	15 741,53	16 419,88

Джерело: складено автором на основі даних [25]

З вищезазначеної таблиці 2.1 варто виділити рівень загального податкового навантаження, який знаходиться на рівні 12%. Всі типи доходів домогосподарств впродовж трьох років зростали, що певною мірою пояснюється інфляцією в країні 2,4% та 1,8% у 2018 та 2019 роках відповідно [26].

Найбільше за період з 2017-2019 вирости:

- доходи від власності активів (на 12%);
- трансфертні платежі (на 11%);
- доходи найманої праці (на 10%).

Загальний наявний дохід зріс на 11% за аналогічний період.

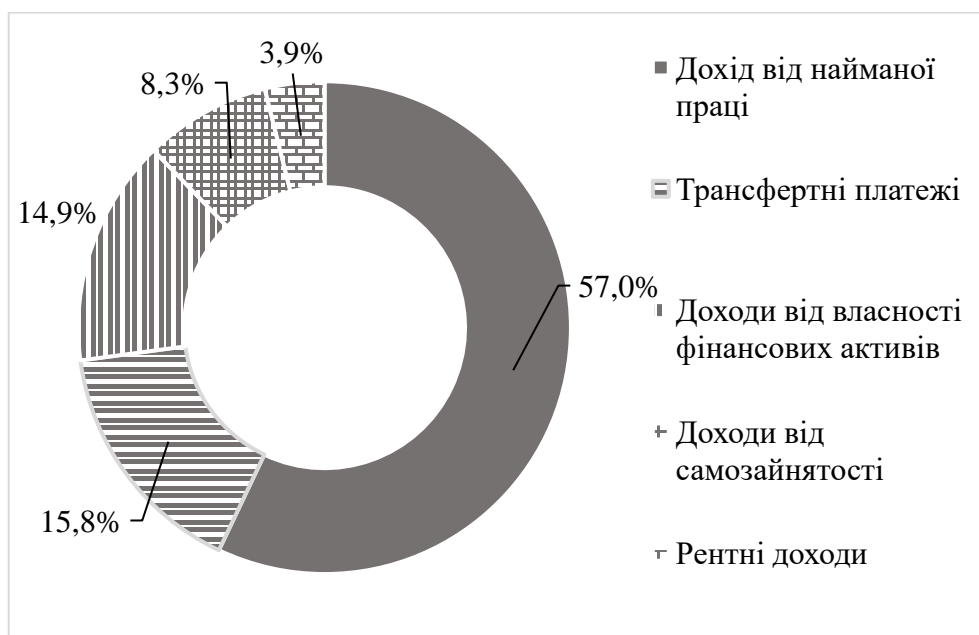

Рис. 2.2. Розподіл загальних доходів домогосподарств США за джерелом формування за 2019 рік

Джерело: складено автором на основі даних [25]

З рисунку 2.2. чітко простежується превалювання доходу найманих працівників (57%) над усіма іншими типами доходів, тобто основний дохід домогосподарств в США формується за рахунок заробітних плат. Важливу роль у розподілі ВВП грають також трансфертні платежі (здебільшого від держави) у розмірі майже 16% до загального доходу домогосподарств до оподаткування.

Трансфертні платежі складаються з соціальних пільг (виплати пенсій громадянам похилого віку, страхові виплати по інвалідності, виплати з нещасних випадків), медичної допомоги (Medicare, Medicaid), страхування на випадок безробіття, виплати ветеранам війни та інших передбачених законодавством виплат.

Споживчі витрати домогосподарств Сполучених Штатів Америки та відсоток заощаджень домогосподарств за період 2017-2019 роки представлені в таблиці 2.2 нижче.

Таблиця 2.2

Структура особистих витрат та заощаджень домогосподарств в США

<i>млрд доларів США</i>	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Наявний дохід	14 833,03	15 741,53	16 419,88
Особисті витрати	13 802,13	14 531,13	15 121,05
Споживчі витрати	13 312,08	13 998,68	14 561,25
Сплата відсотків	299,35	336,70	360,05
Персональні поточні платежі	190,75	195,75	199,83
Державі	103,60	106,85	108,83
Решті світу	87,15	88,88	91,00
Особисті заощадження	1 030,93	1 210,40	1 298,80
<i>У відсотках до наявного доходу</i>	6,95%	7,69%	7,91%

Джерело: складено автором на основі даних [25]

Основу особистих витрат складають споживчі витрати (96% від загальних особистих витрат), в той же час як персональні поточні платежі всього близько 1%.

Зростання наявного доходу спричинило зростання споживчих витрат населення, хоча з іншого боку дозволило дещо підвищити рівень заощаджень домогосподарств з 7% до майже 8% від наявного доходу.

Важливою оцінкою доходів домогосподарств в призмі оцінки інвестування і розвитку загалом є розподіл їх за галузями економіки. Наведений розподіл представлений в таблиці 2.3. нижче з використанням NAICS

(Північноамериканська система промислової класифікації), що використовується здебільшого в Канаді, Мексиці та США [15].

З наведеної таблиці 2.3 можна виділити кілька найбільш оплачуваних галузей економіки, що становлять майже половину від загального обсягу заробітних плат домогосподарств, отримуваних в приватному секторі:

- охорона здоров'я та соціальна допомога становлять майже 12% від загальної суми заробітних плат. Професійні, наукові та технічні послуги, а також промисловість посідають друге та третє місця за питомою вагою заробітних плат домогосподарств. Три галузі разом становлять значну частку (більше 30%) питомої ваги заробітних плат населення. Дане явище можна пов'язати з великою кількістю фармацевтичних, високотехнологічних компаній та колишню орієнтацію США на масове виробництво, а отже й необхідну для цього промисловість;
- майже 8% становить фінансова діяльність, що беззаперечно посідає чільне місце в американській історії. За індексом світових глобальних фінансових центрів США посідає 2 місце;
- якщо поєднати роздрібну та оптову торгівлю – отримаємо друге місце (10%).

Таблиця 2.3

Розподіл загальних заробітних плат домогосподарств за галузями економіки в США

<i>млрд доларів</i>	2016	2017	2018
Приватний сектор	6 787,89	7 126,97	7 498,80
Охорона здоров'я та соціальна допомога	934,32	975,92	1 023,01
Професійні, наукові та технічні послуги	819,15	859,52	918,01
Промисловість	813,77	845,56	883,22
Фінансова діяльність та страхування	625,46	668,75	693,16
Роздрібна торгівля	494,58	510,85	527,48
Будівництво	407,50	437,14	470,45
Оптова торгівля	441,31	457,27	465,60
Адміністративні послуги та послуги з утилізації відходів	350,79	370,04	389,85
Готелі і ресторани	308,57	326,40	345,04
Інформація (комунікації)	280,73	299,92	325,11
Транспорт, складське господарство	267,29	283,77	305,82

Продовження табл. 2.3

Менеджмент компаній	262,05	278,49	293,55
Інші послуги, окрім послуг державного сектору	253,03	263,54	278,04
Освіта	151,33	155,02	160,89
Операції з нерухомістю, оренда і ділові послуги	121,10	128,97	137,74
Мистецтво, розваги та дозвілля	91,84	96,28	101,78
Добувна промисловість	63,24	64,00	70,55
Комунальні послуги	58,23	60,58	62,11
Сільське господарство, полювання, рибальство і лісове господарство	43,62	44,96	47,39
Державний сектор	1 308,00	1 347,97	1 402,61
Загальний обсяг заробітної плати	8 083,49	8 462,08	8 888,49

Джерело: складено автором на основі даних [25]

З іншого боку, якщо говорити про найвищі середньорічні заробітні плати на душу населення (станом на 2018 р.) залежно від галузей економіки, то розподіл виявиться наступним:

- менеджмент компаній отримує в середньому найбільші середньорічні заробітні плати: 130 тис. доларів США;
- працівники інформаційної галузі отримують майже так само: 123,5 тис. доларів США на рік та посідають друге місце;
- комунальні послуги хоча і становлять незначну питому вагу (0,7% від загального обсягу заробітної плати), працівники даної галузі мають один з найвищих заробітних плат – 113,6 тис. доларів США (3-тє місце за середнім рівнем заробітних плат серед галузей), що дещо навіть перевищує заробітну плату фінансового сектору;
- на п'ятому місці розташовується добувна промисловість, де середньорічна заробітна плата на душу населення становить 106 тис. доларів США [27].

За сукупним аналізом питомої ваги та рівня середніх заробітних плат галузей США – найбільш значимими (висока питома вага та заробітні плати в середньому по галузі) для країни виявилися фінансовий сектор та промисловість (особливо добувна).

Великобританія

Стосовно загальної тенденції росту наявного доходу, зображеної на рис. 2.3., то помітний більш стрімкий ріст, порівняно зі Сполученими Штатами на рівні в середньому 2-2,5% на рік, з виділенням 2017-2018 років зі зростанням на рівні 5%.

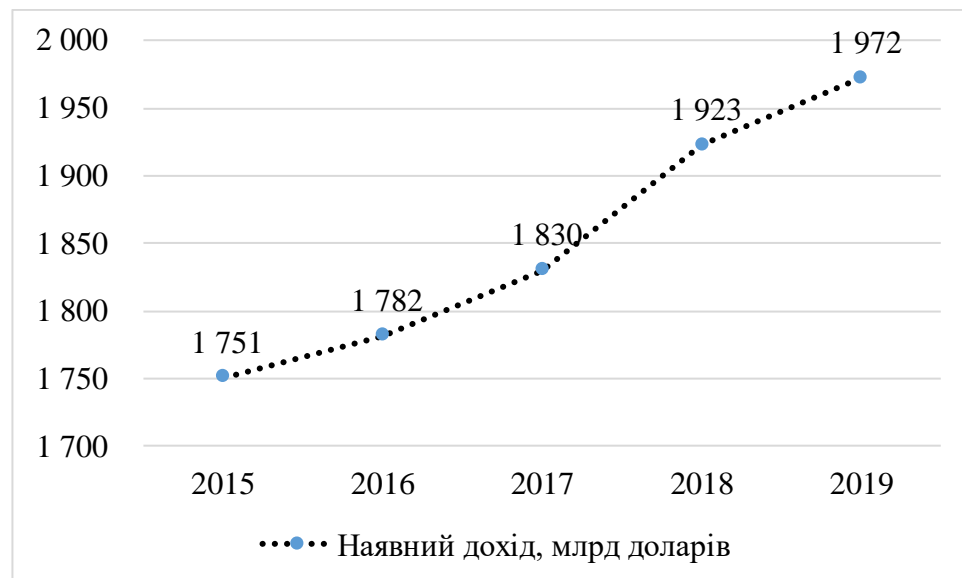

Рис. 2.3. Динаміка наявного доходу домогосподарств Великобританії за 2015-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [28]

На відміну від сукупних даних по доходам, витратам та заощадженням представленим для усього населення США, для Великобританії будемо в основному використовувати середні дані доходів, витрат та заощаджень домогосподарств через специфічність забезпечуваних даних з офіційних джерел.

Як видно з таблиці 2.4, в середньому домогосподарства отримують близько 57 тис. доларів на рік (наявний дохід), що залишаються після сплати двох видів відрахувань до бюджету країни:

- податкових: податок на доходи (близько 12%) та локальний радний податок, що встановлюється кожним регіоном окремо в середньому рівні 2,5 % від суми усіх типів доходів домогосподарств (включаючи трансфертні доходи) за 2018 рік;
- внесків до державного соціального страхування на рівні близько 5 % від суми усіх типів доходів домогосподарств (включаючи трансфертні доходи) за 2018 рік.

Таблиця 2.4

Структура середнього наявного доходу в розрахунку на одне домогосподарство Великобританії

<i>Середні показники на домогосподарство, доларів США</i>	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018р. /2017р.
Заробітна плата	34 563	35 838	48 763	136%
Доходи від самозайнятості	4 405	5 068	6 586	130%
Пенсія	9 237	9 891	7 648	77%
Приватна пенсія	5 240	5 705	4 442	78%
Державна пенсія	3 997	4 187	3 206	77%
Дохід від інвестування	1 461	1 705	1 993	117%
Інший дохід	928	1 017	1 435	141%
Трансферти та інша грошова державна допомога	4 396	4 250	5 088	120%
Податкові кредити	952	934	1 341	143%
Житлова допомога	899	840	818	97%
Допомога на дитину	528	541	921	170%
Допомога на проживання з інвалідністю	459	426	344	81%
Допомога по інвалідності, хворобі	355	332	327	98%
Допомога студентам	173	109	90	83%
Декретна виплата	155	168	263	157%
Підтримка доходу	151	101	148	147%
Інші трансферти	724	798	835	105%
Мінус: Податок на доходи	6 423	6 815	8 840	130%
Мінус: Внески до державного соціального страхування	2 384	2 757	3 681	134%
Мінус: Локальний радний податок	1 473	1 543	1 746	113%
Наявний дохід	44 710	46 653	57 246	123%
Вирівняний наявний дохід	41 615	43 250	45 280	105%

Джерело: складено автором на основі даних [28]

У загальному підсумку відрахування до державного бюджету Великобританії складають майже п'яту частину загальних доходів домогосподарств.

Стосовно динаміки варто зазначити, що податки на доходи виросли на 30% пропорційно до основних джерел їх утримання (тобто можна зробити висновок про сталість податкової ставки), а саме заробітної плати (виросла на 36 % за останній досліджуваний рік), доходу від самозайнятості (зріс на 30%), пенсії, як державної так і приватної (впала на 23%), доходу від інвестування (зріс на 17%).

Хоча трансферти грають значну роль в доходах громадян (близько 7% за 2018 рік), більша частина їх не оподатковується.

Трансферти, що оподатковуються включають:

- грошову виплату, що пов'язана з втратою годувальника (близького родича), раніше ще називалася пенсія вдови [29];
- виплату доглядача [29];
- виплату з інвалідності, хворобі, що доступна людям, котрі працювали та сплачували внески соціального страхування близько 2-3 років [29];
- виплату з непрацездатності, що надається людям, які хворі або є інвалідами та непрацездатними протягом чотирьох і більше днів поспіль і не мають права на встановлену законом оплату хворого. Податки сплачуються з 29 тижня отримання даного типу державної допомоги [30];
- виплату для пошуку роботи [29];
- державну пенсію [29];
- виплату пов'язану з травмуванням, смертю на виробництві [29].

Стосовно темпів зростання доходів громадян, варто зазначити, що найшвидше останнім часом зростали доходи від заробітної плати на 37% за період 2016-2017 років та на 36% за період 2017-2018 років. Другими за темпами зростання є доходи від самозайнятості (якщо не враховувати інші доходи): 15% за період 2016-2017 років та 30% за період 2017-2018 років. Трансфертні доходи за останній досліджуваний період зросли на 20%, хоча в попередній досліджуваний період – показали зниження у 3,5%, що в середньому дає зростання у 8% за період 2016-2018 років.

В структурі доходів домогосподарств, як видно з представленого рис. 2.4. нижче, чільне місце посідає заробітна плата, що варіюється в межах 63-68% за період 2016-2018 років. Пенсійні доходи займають друге місце за відносними даними доходів домогосподарств та складали 17% протягом 2016-2018 років та знизилися до 11% у 2018 році (через падіння розміру пенсійних виплат та зростання частки інших доходів у загальній структурі доходів домогосподарств).

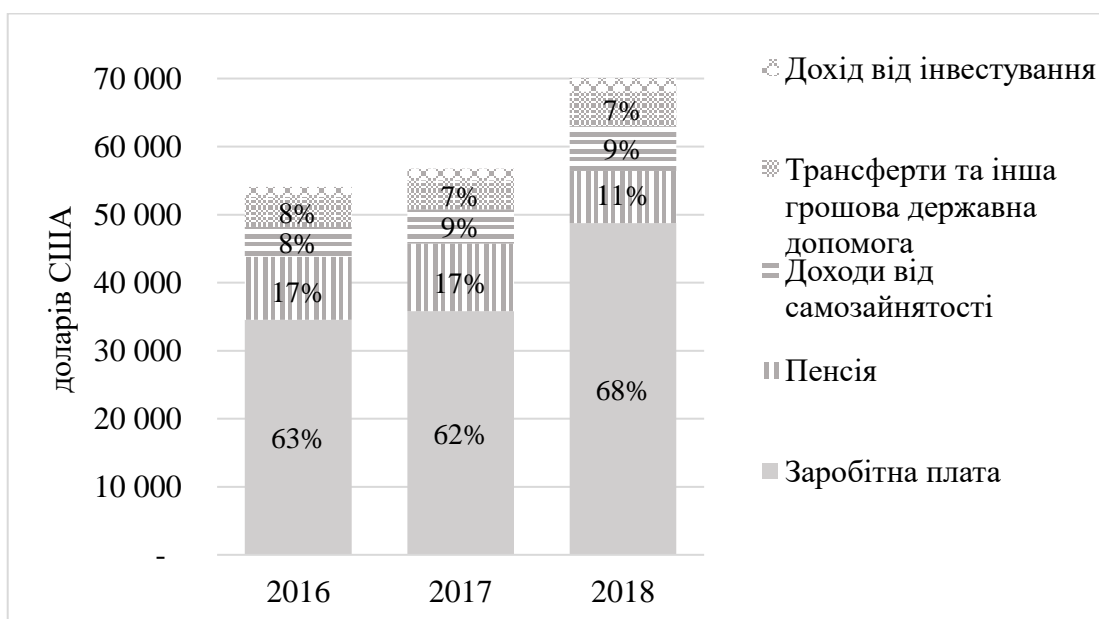

Рис. 2.4. Динаміка структури доходів в розрахунку на одне домогосподарство в Великобританії за 2016-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [28]

Необхідним аспектом у дослідженні доходів домогосподарств є дослідження ставки заощаджень, що складала близько 4% за 2017 рік від наявного доходу домогосподарств, що можна прослідкувати на рисунку 2.5. нижче. Норма заощаджень домогосподарств знизилася в два рази в порівнянні з періодом 2012-2015 років. Одним із факторів зменшення рівня заощаджень могла виступати загальнополітична напруга через вихід Великобританії зі складу Європейського союзу в червні 2016 року (так званий Brexit).

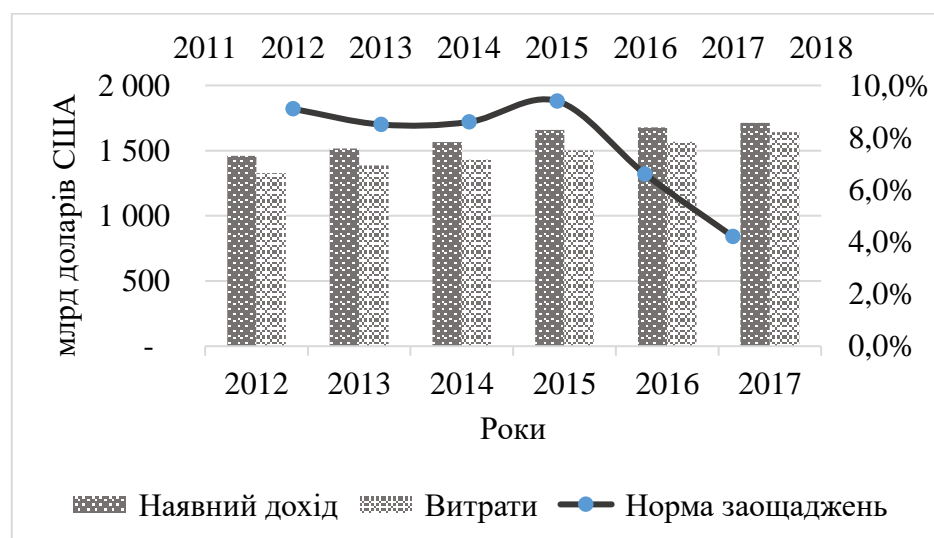

Рис. 2.5. Динаміка рівня заощаджень домогосподарств у Великобританії

Джерело: складено автором на основі даних [28]

Стосовно розподілу доходів домогосподарств по секторам економіки необхідно зазначити про домінування середнього розміру річних заробітних плат у державному секторі над приватним. Проте даний феномен пояснюється: по-перше використанням звичайного середнього, а не середньозваженого показника відповідно до кількості домогосподарств зайнятих в тих чи інших галузях та по-друге через значну диверсифікованість галузей в приватному секторі.

З наведеної нижче таблиці 2.5, можна зазначити топ-3 галузі по дохідності, використовуючи дані середніх заробітних плат по галузям економіки:

- добувна промисловість займає перше місце в дохідності з найвищим показником річної заробітної плати на рівні майже 53 тис. доларів;
- надання комунальних послуг населенню, з показником заробітної плати на рівні 52 тис. доларів на рік;
- третє місце займають фінансова діяльність та страхування й надання комунікаційних послуг на рівні 49,5 тис. доларів на рік.

Найбільш перспективи з точки зору росту заробітних плат є послуги з утилізації відходів, що тісно пов'язані з глобальним зростаючим трендом до «зеленого» підходу в промисловості та інших галузях економіки; промисловість (зокрема добувна) з середнім зростанням рівня заробітних плат у 3% на рік.

Таблиця 2.5

Розподіл середньорічних заробітних плат домогосподарств

Великобританії по галузям економіки

доларів США	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018р./2017р.
Приватний сектор	30 288	27 673	28 090	102%
Добувна промисловість	50 221	51 141	52 899	103%
Комунальні послуги	47 305	50 420	51 139	101%
Фінансова діяльність та страхування	45 554	48 338	49 315	102%
Інформація (комунікації)	47 329	48 023	49 480	103%
Наукові та технічні послуги	39 814	41 356	42 026	102%
Будівництво	37 457	38 960	39 942	103%
Адміністративні послуги та послуги з утилізації відходів	37 667	37 934	39 803	105%
Промисловість	36 306	36 717	38 054	104%
Транспорт, складське господарство	36 100	36 609	36 071	99%
Оптова торгівля	32 801	33 393	34 649	104%

Продовження табл. 2.5

Операції з нерухомістю, оренда і ділові послуги	31 986	32 126	33 393	104%
Освіта	29 995	30 369	30 970	102%
Сільське господарство, полювання, рибальство і лісове господарство	25 769	26 967	27 616	102%
Охорона здоров'я та соціальна допомога	25 977	26 197	27 314	104%
Інші послуги, окрім послуг державного сектору	25 226	25 170	25 082	100%
Мистецтво, розваги та дозвілля	21 843	22 080	22 992	104%
Роздрібна торгівля	17 359	18 418	19 060	103%
Готелі і ресторани	16 354	17 473	16 914	97%
Домогосподарства в якості роботодавця	-	9 163	9 039	99%
Державний сектор	38 591	38 556	40 335	105%

Джерело: складено автором на основі даних [28]

Отже, спільними рисами в структурі доходів домогосподарств США та Великобританії є переважання заробітної плати (близько 60% від загальних доходів домогосподарств) та трансфертних доходів (більше 12% для обох країн). Але на відміну від Великобританії – в США наявна значна частка доходів від власності фінансових та нефінансових активів (близько 15%).

Домогосподарства в Сполучених Штатах за останні роки (2017-2019 рр.) дотримуються тренду у зростанні частки заощаджень в структурі наявних доходів, в той же час домогосподарства Великобританії показують протилежний тренд. Тим не менш, політика США та Великобританії все ж дозволяє домогосподарствам формувати заощадження та тим самим сприяє зростанню національного багатства в країні.

2.2. Структура та динаміка доходів населення в Україні

Оцінка доходів домогосподарств в Україні представлена наступним чином:

- деталізована структура наявного доходу домогосподарств;
- динаміка рівня заощаджень домогосподарств;

- динаміка та основні складові сукупних ресурсів населення та їх грошових доходів;
- розподіл заробітних плат (фонду оплати праці) населення за галузями економіки, подібно до представленого для США.

Аналіз структури доходів та витрат домогосподарств в Україні, проведений з використанням поквартальних та річних даних за 2019 рік, що представлені нижче в таблиці 2.6.

Станом на 2019 рік витрати домогосподарств перевищили доходи домогосподарств на 3%, тим самим зменшивши кількість заощаджень як у формі фінансових так і нефінансових активів. Загалом приріст заощаджень спостерігався лише у 3-му кварталі за рахунок перевищування нагромадження нефінансових активів над зменшенням фінансових активів, але і близько не становив навіть 1% від загальних доходів кварталу.

Приріст доходів за 2019 рік більшим чином пов'язаний з приростом прибутку та змішаного доходу домогосподарств (дохід від самозайнятості) на майже 19% за рік. Дане зростання може бути пов'язане з появою вигідних програм кредитування малого та середнього бізнесу у 2018 році, що відкрило доступ до дешевих кредитних ресурсів та стимулювало розвиток підприємництва. Для прикладу, Приватбанк в той час створив програму «Куб» та мав спрямувати близько 5 млрд грн. для пільгового кредитування розміром від 50 тис. до 1 млн. грн заради підтримки підприємництва [16].

Разом з тим витрати на державне соціальне страхування зросли майже на 32%, що значною мірою пов'язано зі зростанням бази нарахування ЄСВ «за себе» та Єдиного податку через зростання рівня мінімальної заробітної плати на 12% та прожиткового мінімуму на 9% впродовж за 2018 рік [31][32].

Хоча як показує індекс споживчих цін за 2018-2019 роки темпи інфляції в Україні значно знизилися, проте споживчі витрати все одно зросли на 18%, що певною мірою пов'язане з інфляцією у 10% за 2018 рік та 4% за 2019 рік. Споживчі витрати складають переважну частку витрат домогосподарств – майже

90%, разом з тим зростають непропорційно до зростання доходів домогосподарств, що зросли тільки на 14% [33].

Необхідним аспектом має стати впровадження ефективної трансфертної політики аби домогосподарствам не доводилося витратити власні заощадження для задоволення поточних потреб. Більш ефективним використанням заощаджень буде спрямування їх на придбання фінансових та нефінансових активів, що підвищать доходи від власності в майбутньому.

При підрахуванні наявного доходу домогосподарств важливо зважати на необхідність вилучення з дохідної частини трансфертів в натуральному вираженні, так як вони не є частиною наявного доходу за методологією Державної служби статистики України та вирахувати сплачені доходи від власності та трансферти, податкові платежі та внески до соціального страхування.

Таблиця 2.6

Структура наявного доходу домогосподарств в Україні

<i>млрд доларів США</i>	1-й квартал 2019 р.	2-й квартал 2019 р.	3-й квартал 2019 р.	4-й квартал 2019 р.	Всього 2019 р.	у % до 2018р.
Доходи	29,39	32,75	34,75	36,56	133,45	113,9
Заробітна плата	14,50	15,90	16,20	16,65	63,25	114,6
Прибуток та змішаний дохід	4,39	5,17	7,86	7,04	24,47	118,6
Доходи від власності (одержані)	0,57	0,57	0,88	1,39	3,41	103,6
Соціальні виплати та інші одержані поточні трансферти	9,93	11,12	9,81	11,47	42,32	111,1
у тому числі						
соціальні допомоги	4,70	5,27	5,04	5,17	20,18	120,1
інші одержані поточні трансферти	1,29	1,55	1,47	1,53	5,84	112,3
соціальні трансферти в натурі	3,95	4,29	3,30	4,77	16,30	101,3
Витрати та заощадження	29,39	32,75	34,75	36,56	133,45	113,9
Споживчі витрати	27,81	29,89	30,83	34,35	122,87	118,1
Доходи від власності (сплачені)	0,33	0,35	0,38	0,36	1,42	131,0
Податкові платежі	2,32	2,64	2,77	2,93	10,67	119,0

Продовження табл. 2.6

Внески до державного соціального страхування	0,03	0,03	0,04	0,04	0,14	131,8
Інші поточні трансферти (сплачені)	0,58	0,62	0,66	0,67	2,54	138,6
Заощадження	(1,68)	(0,79)	0,07	(1,79)	(4,19)	x
Нагромадження нефінансових активів	(0,37)	(0,42)	0,33	(0,30)	(0,76)	x
Приріст фінансових активів	(1,32)	(0,37)	(0,25)	(1,49)	(3,43)	x
Наявний дохід	22,18	24,81	27,60	27,79	102,38	114,9

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Розподіл доходів за питомою вагою джерел станом на 2019 рік можна побачити на рисунку 2.6. нижче, де представлений розподіл на доходи від найманої праці, самостійної зайнятості (прибуток та змішаний дохід), трансфертний дохід та доходи від власності фінансових та нефінансових активів.

Заробітна плата найманого працівника як і в США складає переважну частину усіх доходів та становить майже половину усіх доходів домогосподарств. Доходи від самостійної зайнятості напроти вищі, ніж в США і становлять 18% від загального обсягу доходів, що великою мірою може пояснитися фактичним використанням статусу приватних підприємців при найманні на роботу заради зменшення податкового тягаря.

Схожою є ситуація з трансфертним доходом з державного бюджету, що подібно до США займає друге місце в Україні на рівні 32%. Дохід від власності становить усього 3% від усіх джерел доходів домогосподарств, що є значно меншим за частки доходів у країнах Європи (Німеччина – 9%) та США (15%) [35].

Причинами низької частки доходів від власності у структурі доходів домогосподарств є:

- низька ступінь розвитку фінансового ринку та зокрема біржі, що в розвинених країнах надає доступ до інвестування в різноманітні інструменти фінансового ринку;
- відносно гірша система прав власності, ніж у розвинених країнах;
- високий рівень недовіри населення до фінансових установ через так звані «банкопади», для прикладу в 2014 році кількість банків становила 180, в той час як на початок 2020 року їх кількість стрімко скоротилася до 75 [36];

- необізнаність населення стосовно фінансових інструментів та можливостей інвестування заощаджень;
- низька частка заощаджень, що залишаються в розпорядженні домогосподарств та може бути використана для вкладання в фінансові та нефінансові активи. В витратах домогосподарств превалюють споживчі витрати.

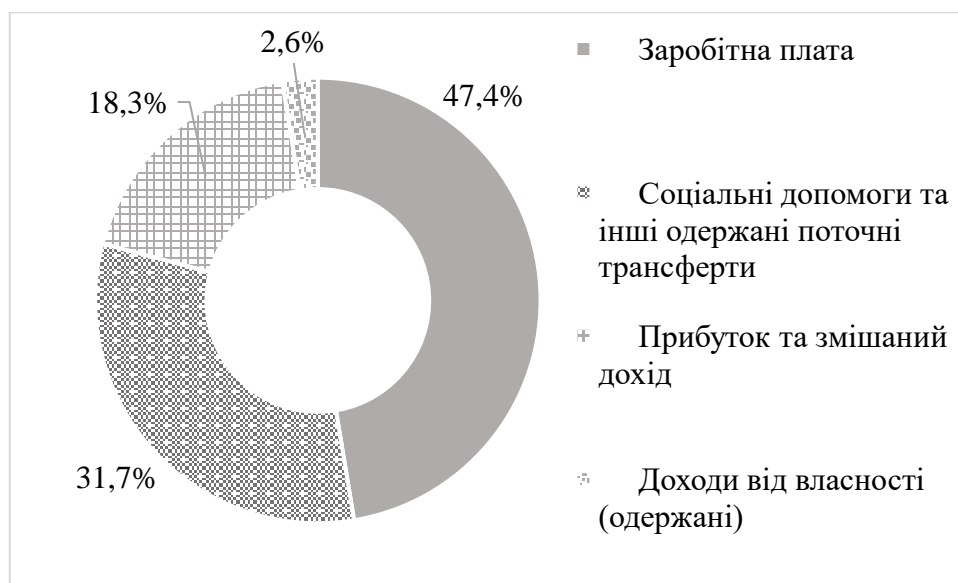

Рис. 2.6. Розподіл загальних доходів домогосподарств України за джерелом формування за 2019 р.

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Нижче на рисунку 2.7. представлений розподіл витрат домогосподарств за 2019 рік відповідно до напрямків використання. Поділ представлений без зазначення заощаджень через їх відсутність їхнього зростання у даному році.

Як вже було зазначено раніше – основою витрат в Україні є споживчі витрати на товари та послуги, що складають близько 89%, 8% становлять податкові платежі та внески до соціального страхування зі значним переважанням саме податкових платежів (податок на майно, податок на доходи тощо). Сплачені поточні трансферти та доходи від власності разом складають близько 3%.

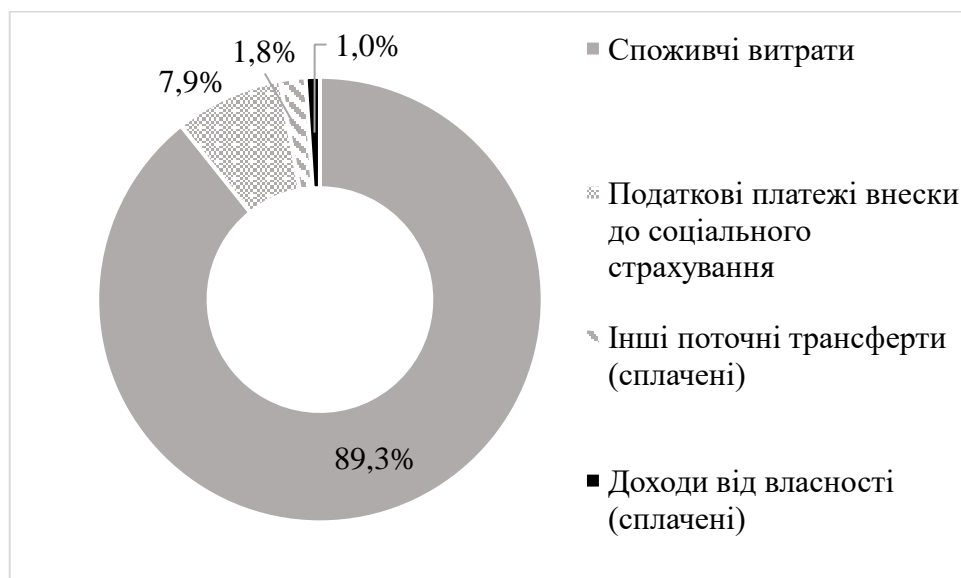

Рис. 2.7. Розподіл витрат домогосподарств України за типологією використання за 2019 р.

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Повертаючись до питання рівня заощаджень домогосподарств, варто зазначити, що впродовж 2015-2019 рр. спостерігалось поступове їх зниження, як представлено на рис. 2.8.. У 2019 році, коли сукупні витрати домогосподарств перевищили сукупні доходи, домогосподарства почали використовувати минулорічні заощадження у вигляді фінансових та нефінансових активів. В період кризи 2020 року домогосподарства скоріше за все також не зможуть згенерувати заощаджень, що призведе до наступних наслідків:

- подальшої інтенсифікації використання заощаджень для задоволення власних потреб;
- зниження частки доходів від власності в загальній структурі доходів домогосподарств;
- можливої необхідності зростання трансфертних виплат домогосподарствам для покриття кризових періодів.

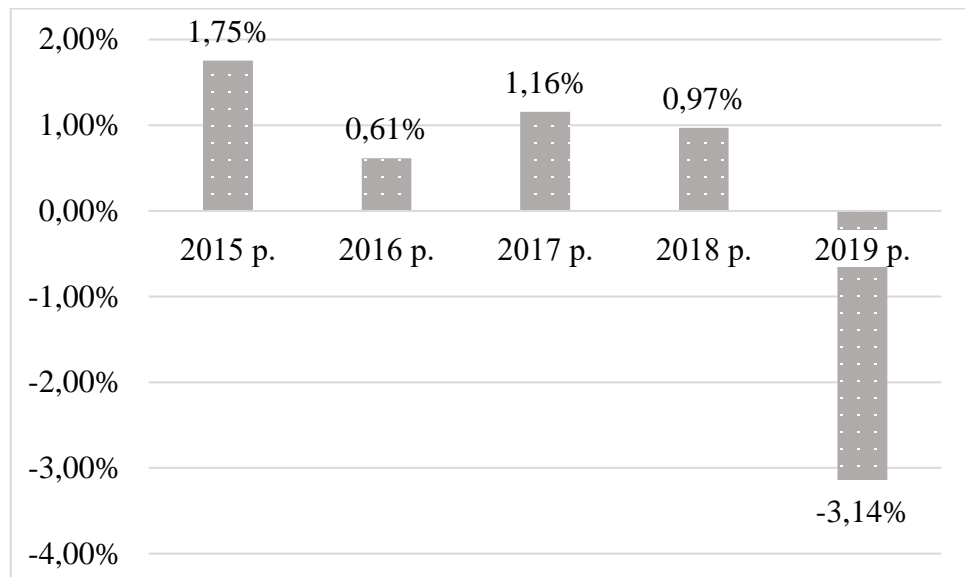

Рис. 2.8. Динаміка ставки заощаджень домогосподарств України

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Для наочного представлення сукупних ресурсів домогосподарств, що включають також негрошові доходи в динаміці представлена таблиця 2.7 внизу.

Грошові доходи домогосподарства становлять майже 90% від сукупних ресурсів на одне домогосподарство за 2018 рік, в той час як іншими ресурсами домогосподарств є продукція власного підсобного виробництва, що становила близько 4-5% впродовж 2014-2018 років.

Пільги на оплату житлово-комунальних послуг для домогосподарств з низьким рівнем доходу та для пільгових категорій населення складав близько 5% впродовж 2016-2017 років та скоротився до 3% у 2018 році.

Таблиця 2.7

Структура та динаміка сукупних ресурсів домогосподарств в Україні

	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Сукупні ресурси в середньому за місяць на одне домогосподарство, грн.	4563,30	5231,70	6238,80	8165,20	9904,06
Структура сукупних ресурсів домогосподарств, %					
Грошові доходи	91,20	89,40	86,00	87,50	89,90
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	4,60	5,10	4,80	4,00	3,80

Продовження табл. 2.7

Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,40	1,30	4,70	4,70	2,80
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,40	0,40	0,40	0,40	0,40
Інші надходження	3,40	3,80	4,10	3,40	3,10

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Для деталізації грошових доходів, представлений рис. 2.9. нижче із визначенням типів доходів та питомою вагою відповідно до кожного з 5-ти років. В середньому заробітна плата найманого працівника становить від 50-60% від грошових доходів домогосподарства за спостережуваний період з 2014-2018 років, з тенденцією до підвищення даної частки. Пенсії, стипендії та соціальні допомоги становлять від 20% до 30%, з тенденцією до зниження частки надання трансфертів населенню.

Ще одним раніше не представленим є грошова допомога отримана від третіх осіб (більшою мірою родичів, наприклад, у вигляді аліментів), що становить в середньому 5% від джерел сукупних ресурсів домогосподарств. Стосовно доходів від продажу сільськогосподарської продукції, варто зазначити, що незважаючи на поширеність даного явища серед сільських регіонів країни, дохідність становить лише близько 3%. Хоча потрібно зважати на складність збору даних про даний вид доходів.

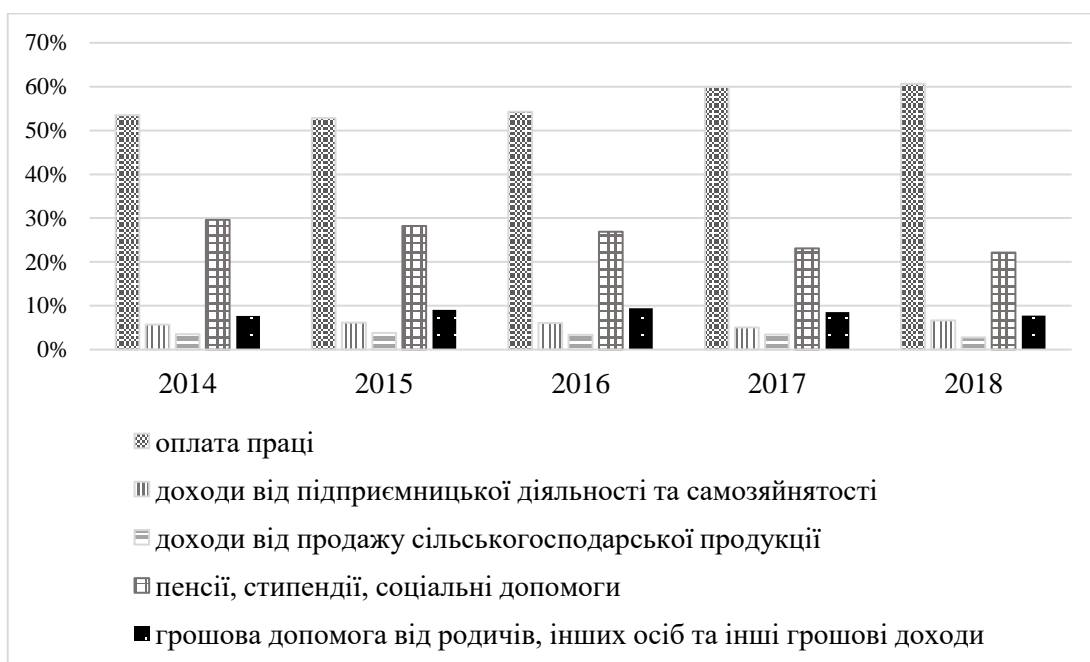

Рис. 2.9. Динаміка складових грошових доходів домогосподарств України за 2014-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Розподіл заробітних плат за галузями економіки представлений у таблиці 2.8 нижче з використанням NAICS для кращого порівняння з галузями економіки представленими в США.

Таблиця 2.8

Розподіл заробітних плат домогосподарств за галузями економіки в Україні

<i>млрд доларів</i>	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Промисловість	6,41	7,89	9,72
Освіта	3,58	4,27	4,74
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автомобілів і мотоциклів	2,38	3,18	3,67
Транспорт, складське господарство	2,24	2,84	3,31
Охорона здоров'я та соціальна допомога	2,10	2,40	2,72
Сільське господарство, полювання, рибальство і лісове господарство	1,28	1,54	1,74
Фінансова діяльність та страхування	0,97	1,21	1,42
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,00	1,32	1,31
Інформація (комунікації)	0,65	0,76	0,89
Будівництво	0,48	0,65	0,83
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,45	0,59	0,72
Мистецтво, розваги та дозволя	0,45	0,49	0,52
Операції з нерухомістю, оренда і ділові послуги	0,23	0,29	0,30

Продовження табл. 2.8

Готелі і ресторани	0,16	0,19	0,23
Інші послуги, окрім послуг державного сектору	0,08	0,10	0,10
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1,88	2,54	2,53
Заробітна плата (загальна)	24,33	30,24	34,75

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Найбільш значимою для України є промисловість, адже майже третина (28%) заробітної плати населення припадає саме на неї. Добувна промисловість виділяється також високим рівнем заробітних плат. Інформаційна та фінансова галузі також мають високий рівень заробітних плат, хоча й складають невелику частку в загальних доходах усього населення: 4% та 2,5% відповідно.

Освітня галузь хоча і становить значну частку від усіх доходів домогосподарств (14%), має одні з найнижчих середніх заробітних плат (на 2019р. в середньому на 25% нижча за середню заробітну плату), а велика частка досягається саме високою концентрацією домогосподарств [37].

Підходячи до підсумків стосовно структури доходів домогосподарств варто зазначити, що для трьох досліджуваних країн перші два місця займають доходи найманого працівника та трансфертні доходи. Лише США за часткою доходів від власності наблизилися до трансфертних доходів, що складають приблизно по 15% кожна, в той час як в Україні лише частка трансфертних доходів сягає третини від загальних доходів домогосподарств. Дохід від власності в Україні становить усього 3%, що в основному пояснюється майже цілковитою відсутністю заощаджень, недовірою до фінансових установ чи посередників, нерозвиненістю фінансового ринку та загалом необізнаністю населення. Витрати домогосподарств України переважно (89%) споживчі, тобто на купівлю товарів-послуг.

Розглядаючи структуру домогосподарств України в динаміці, необхідно виділити тренд зростання частки заробітних плат та зменшення частки трансфертних державних виплат (пенсій, стипендій, інших соціальних виплат) в структурі доходів домогосподарств. Найбільше заробляють українські домогосподарства в фінансовій та добувній галузях економіки.

2.3. Нерівність в доходах домогосподарств в США, Великобританії та Україні

Вимірювання нерівності доходів в США, Великобританії та Україні буде представлено у наступному логічному порядку:

- 1) загальне порівняння основних показників нерівності (квінтільного та децильного коефіцієнтів фондів, індексу Джині загального доходу) по трьом досліджуваним країнам;
- 2) динаміка розподілу доходів домогосподарств України за групами доходів;
- 3) розподіл середньорічних доходів домогосподарств за квінтільними групами та вплив фіскально-видаткової політики уряду США на варіації індексів Джині;
- 4) розподіл середньорічних доходів домогосподарств за квінтільними групами та вплив фіскально-видаткової політики уряду Великобританії на варіації індексів Джині.

Загальне порівняння основних показників нерівності доходів домогосподарств базується на оцінці квінтільних та децильних коефіцієнтів фондів, представленні індексу Джині в різних варіаціях (загального доходу – до сплати податків та отриманих трансфертів).

Одним із простих методів оцінки нерівності доходів є квінтільний коефіцієнт фондів, суть якого полягає у співвідношенні доходів 20% найбільш та найменш забезпеченого населення.

Використавши квінтільний метод фондів отримали наступні показники, представлені на рисунку 2.10., що означають в скільки разів верхній квінтіль населення заробляє більше ніж нижній.

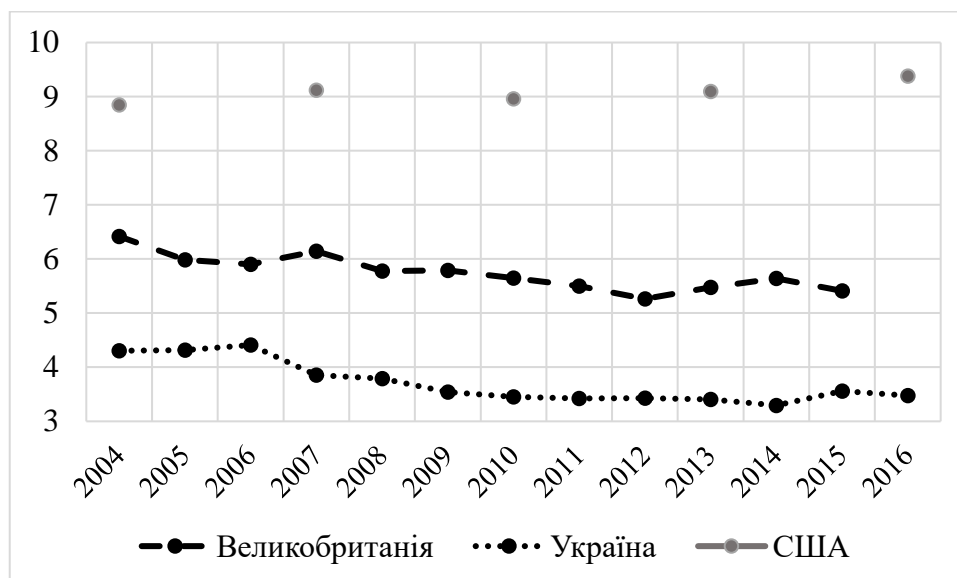

Рис. 2.10. Динаміка квінтільного коефіцієнту фондів в США, Великобританії та Україні

Джерело: складено автором на основі даних [38]

За результатами квінтільного методу фондів – США – країна з найбільшим рівнем нерівності доходів населення (9,4), а Україна – з найменшим (3,5). Тобто, вищій квінтіль (20%) населення отримує в середньому в 9,4 рази більше, ніж нижній квінтіль населення в Америці.

Щодо представленого нижче на рис. 2.11. децильного коефіцієнту фондів, то варто зазначити, що порядок країн за нерівністю не змінився, США все ще лідирує з відносно вищим рівнем варіативності доходів, Україна все ще утримує позицію країни з нижчим показником нерівності доходів. В той час, як показники нерівності доходів США та Великобританії подвоїлися, прямопропорційно до зменшення досліджуваної кількості домогосподарств, показники нерівності по Україні зросли з меншим ступенем. Дана поведінка говорить про меншу поляризацію рівня доходів в Україні та про відносно більшу випуклість кривої Лоренца у вищих децилелях доходів населення.

Великобританія за децильним коефіцієнтом фондів більш подібна до України, ніж до США. Для порівняння: показники на 2016 рік в США – 18, Великобританія – 10, Україна – 5. Тобто в США 10% домогосподарств верхнього децилеля отримують в середньому у 18 разів більше за 10% домогосподарств нижнього.

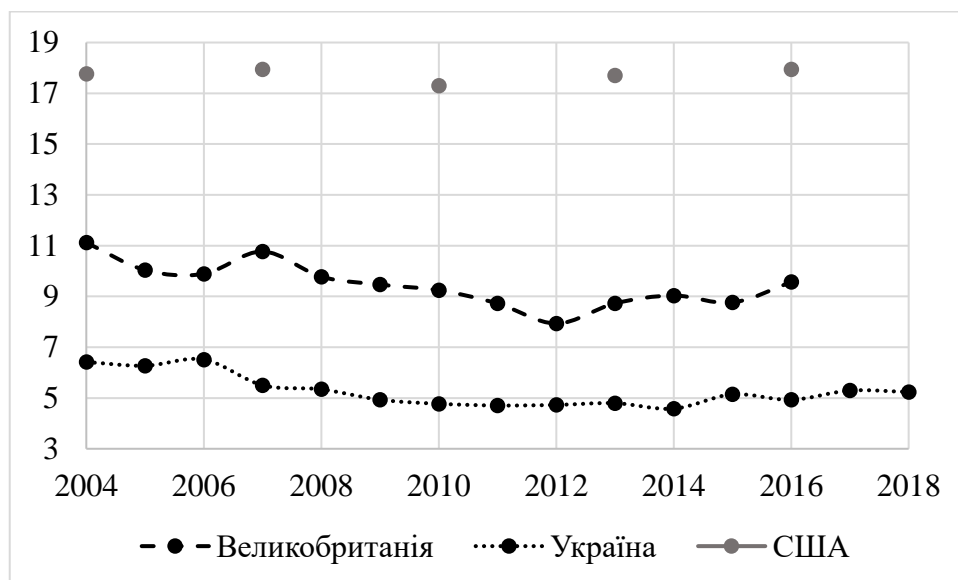

Рис. 2.11. Динаміка децильного коефіцієнту фондів в США, Великобританії та Україні

Джерело: складено автором на основі даних [38]

Іншим показником є загальновідомий Індекс Джині, що по своїй суті схожий на вищезгаданий метод, отже й висновки має видавати схожі, представлені на рисунку 2.12.

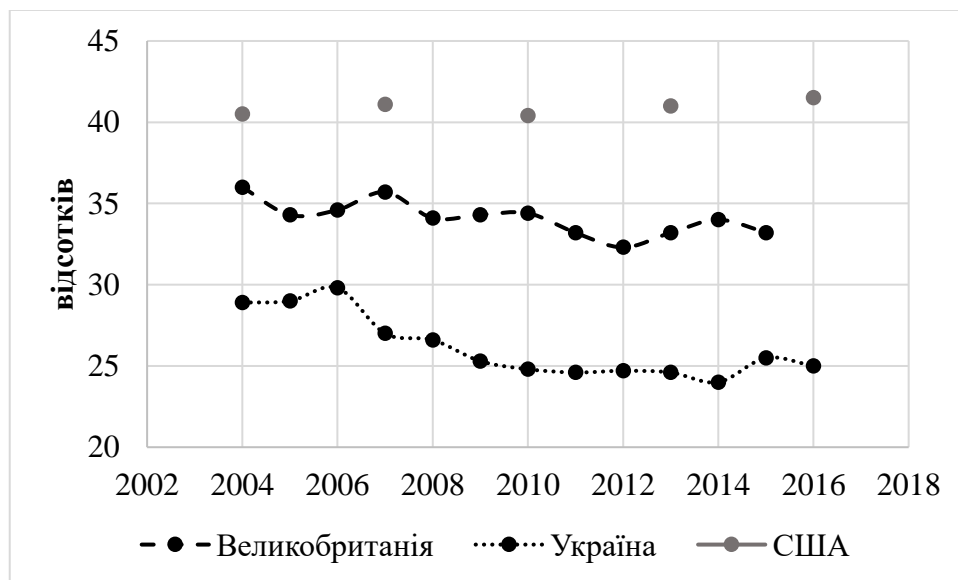

Рис. 2.12. Динаміка індексу Джині в США, Великобританії та Україні
Джерело: складено автором на основі даних [38]

Індекс Джині (загального доходу), узятий з розрахунків Світового Банку, показує подібні тренди з децильним коефіцієнтом фондів: в період з 2004-2008 рр. – невелике падіння показника для України та Великобританії, 2009-2013 рр. – стабільні позиції для України, 2012-2014 рр. – зростання для Великобританії.

Варто зазначити, що вищезгадані коефіцієнти фондів та індекс Джині розраховуються з використанням доходів до сплати податків та отримання трансфертів і допомоги від держави. Дані коефіцієнти не враховують фіскально-видаткову політику тієї чи іншої держави, отже необхідним є дослідження різниці показників до сплати податків, отримання трансфертів та після.

Для образного розуміння розподілу доходів домогосподарств – необхідно їх представити за основними групами (проміжками) доходів, що можна простежити на рис. 2.13. для України.

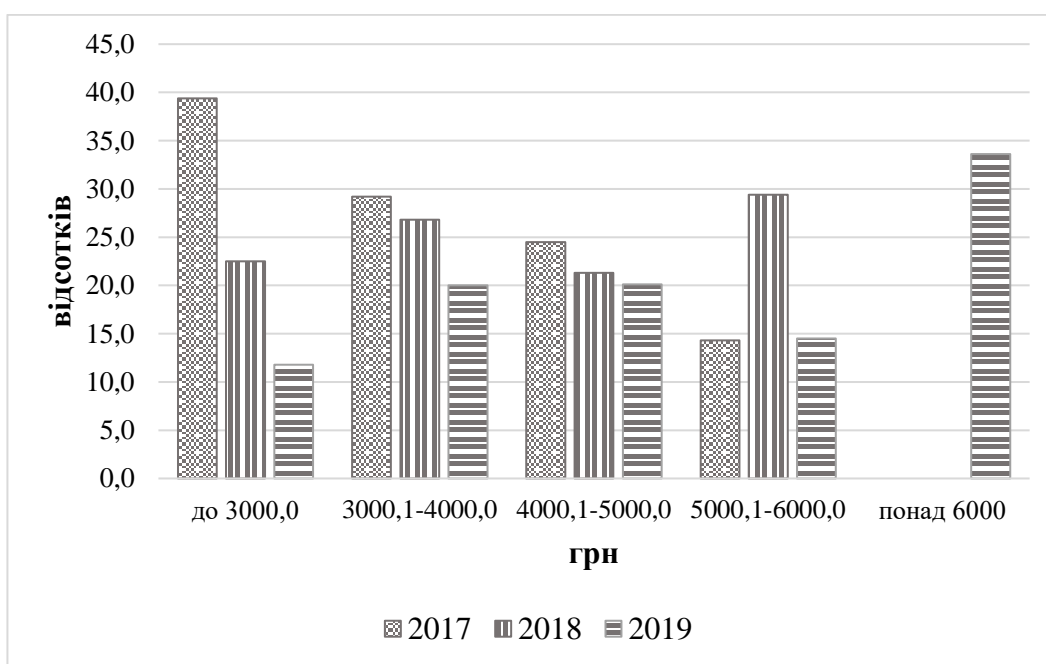

Рис. 2.13. Розподіл середньодушових еквівалентних доходів домогосподарств України від найнижчих до найвищих

Джерело: складено автором на основі даних [34]

Даний розподіл населення зображає очевидне переважання низьких та нижче середніх доходів домогосподарств України (від 3 до 5 тис. грн на місяць) більшою мірою в період 2017-2018 років. Номінально доходи зросли на 2019 рік, хоча дана динаміка певним чином пояснюється інфляційними процесами в країні. Показовим є 2018 рік, де існують високі доходи на рівні 5-6 тис. грн на місяць та переважають низькі доходи (до 4 тис. грн на місяць), в той час як середній рівень доходів найменший.

Частка доходів із середньодушовими еквівалентними загальними доходами нижчими за середній рівень впродовж 2018-2019 років зросла з 58,4% до 59,3% відповідно. Частка домогосподарств з рівнем доходів нижче фактичного прожиткового рівня зменшилась з 2017 до 2019 років з 36,5% до 24,5%, хоча й залишилася високою для розвинених країн.

Фіскально-видаткова політики уряду США значно впливає на розподіл доходів поміж домогосподарств та тісно пов'язана з впливом на конкретні групи домогосподарств чи то на багатих, чи то на бідних. Тож розподіл доходів домогосподарств в США доцільно зобразити за квінтільними групами від найнижчої – 1, до найвищої – 5 з порівнянням розподілу середніх річних доходів до та після оподаткування та/чи отримання трансфертів.

Дохід до трансфертів та податків, як прогнозується Управлінням Конгресу США по бюджету, що представлено на рис. 2.14., буде розподілений більш нерівномірно в 2021 році порівняно з 2016 роком:

- для домогосподарств із найнижчим (першим) квінтілем середній дохід до трансфертів та податків збільшуватиметься в середньому на 1,3 відсотка на рік, з 20 600 доларів у 2016 році до 21 900 доларів у 2021 році або на 6,3% з 2016 по 2021 рік загалом (див. рис. 2.15.) [17];
- середній річний приріст для домогосподарств у середніх трьох квінтілях (2-4) відносно повільніший - 1,1 відсотка на рік для другого та третього квінтілів та 1,2 відсотка для четвертого квінтіля [17];
- середній дохід до трансфертів та податків зростає найшвидше для домогосподарств у найвищому (п'ятому) квінтілі, зростаючи із середньою ставкою 1,9 відсотка на рік, з 291 200 доларів у 2016 році до 319 400 доларів у 2021 році [17].

Високе зростання доходу верхнього квінтіля більшої мірою завдячується вершині квінтіля:

- для домогосподарств в проміжку від 81 до 90 відсотків (нижня половина найвищого квінтиля), середній річний дохід до трансфертів та податків зростає в середньому на 1,4 відсотка на рік, з 159 600 доларів у 2016 році до 170 800 доларів у 2021 році [17];
- За аналогічний період середній дохід домогосподарств у першому відсотку розподілу зростає із середнім темпом у 2,3 відсотка на рік, зростаючи з 1,8 до 2,0 млн доларів [17].

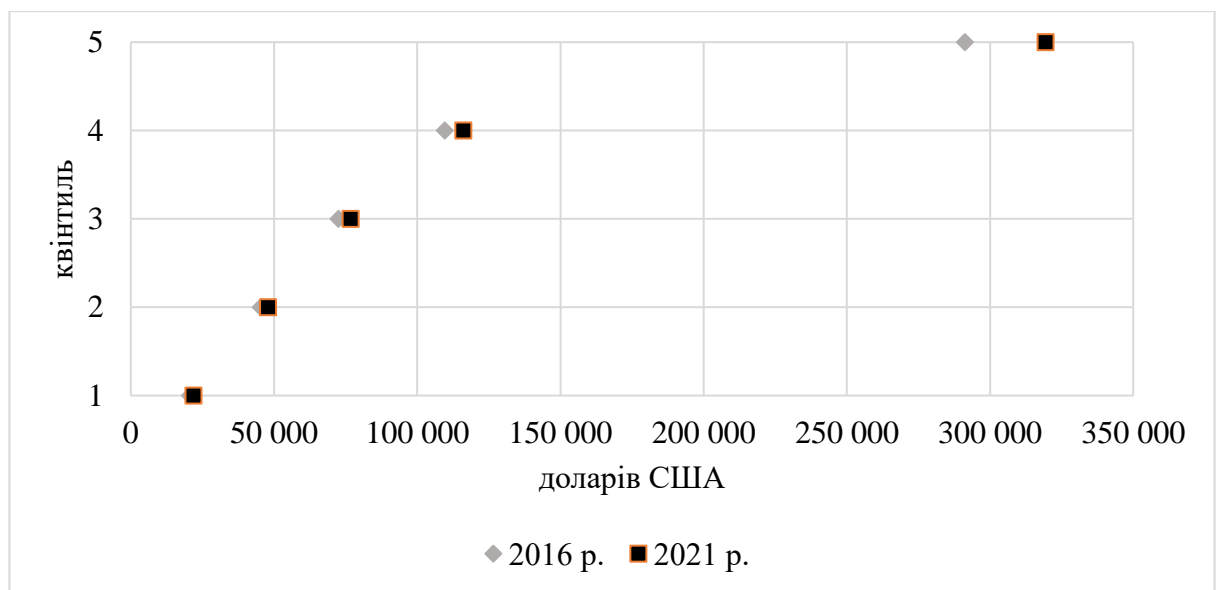

Рис. 2.14. Розподіл квінтилів домогосподарств за середньорічним доходом до оподаткування та отримання трансфертів в США

Джерело: складено автором на основі даних [39]

Додатковими драйверами, що стимулюють загальне зростання доходів населення до трансфертів та оподаткування є стабільний рівень зростання реального ВВП, в середньому на рівні 2% впродовж 2016-2019 років, що дещо зміниться для 2020-2021 років через кризові явища, пов'язані зі світовою пандемією коронавірусу. Зростання ВВП нерівномірно впливає на підвищення доходів в усіх квінтилях, більший ефект має отримувати саме вищі квінтилі через специфіку основних доходів домогосподарств США: переважання найманої праці та доходів від власності, адже активи мають тенденцію зростати в періоди стабільного росту ВВП. До того ж, приріст капіталу, який сильно зосереджений

у верхній частині за прогнозами, ростиме швидше, ніж інші види доходу (в середньому 6,3% на рік в розрахунку на одне домогосподарство) [17].

Рис. 2.15. Проектоване середньорічне зростання доходу домогосподарств до оподаткування та отримання трансфертів в США

Джерело: складено автором на основі даних [39]

Нижче на рис. 2.16. представлений розподіл середньорічних доходів домогосподарств, але вже після сплати податків та/або отримання трансфертів. Оскільки домогосподарства з меншим рівнем доходу отримують переважну частку свого доходу у вигляді трансфертів і платять менше податків, ніж домогосподарства з більшим доходом, то дохід після трансфертів і податків розподіляється більш рівномірно, ніж дохід до трансфертів і податків. Наприклад, у 2021 році трансферти та податки, як передбачається, збільшать середній дохід домогосподарств у найнижчому квінтілі на 68 %, з 21,9 тис. до 36,7 тис. доларів, тоді як прогнозується, що середній дохід домогосподарств у найвищому квінтілі зменшиться на 24 %, з 319,4 тис. до 241,2 тис. доларів [17].

Середній дохід після трансфертів та податків домогосподарств у різних квінтилях доходів впродовж 2016-2021 рр. зростає з різними темпами:

- для домогосподарств першого квінтилію зростання передбачається за середньою ставкою 1,0 відсотка на рік, від 35 тис. до 36,7 тис. доларів (рис. 2.17.);
- Для домогосподарств вищого квінтилію, середній дохід після трансфертів і податків збільшується більш ніж в два рази швидше – із середньорічною ставкою у 2,3 % [17].

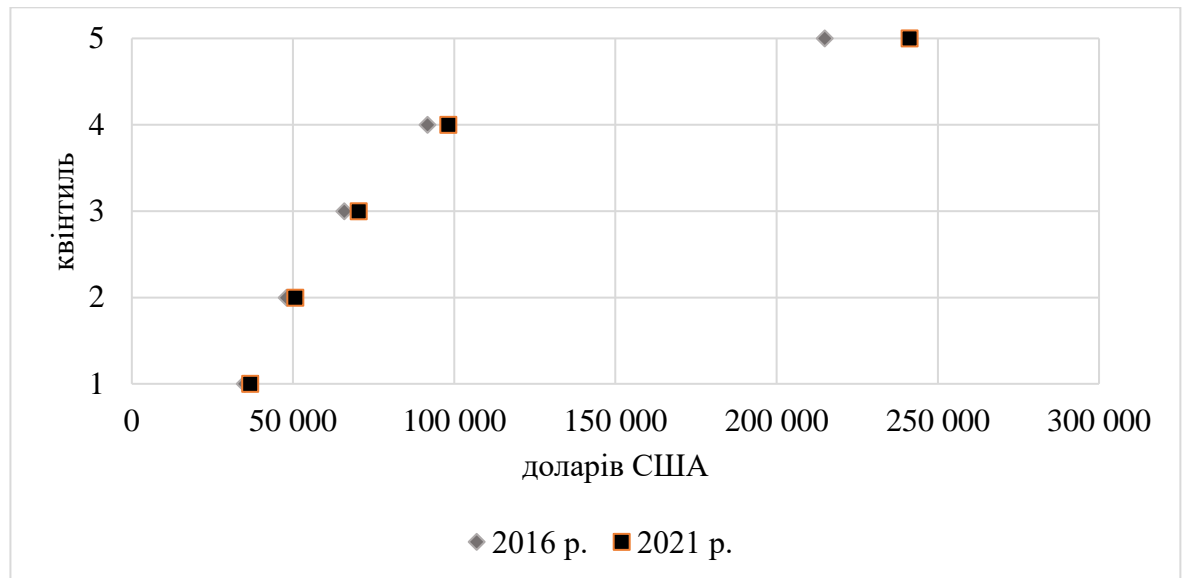

Рис. 2.16. Розподіл квінтилів домогосподарств за середньорічним наявним у США

Джерело: складено автором на основі даних [39]

Розподіл приросту доходів, зображеного на рис. 2.20. нижче після трансфертів і податків відрізняється від аналогічного приросту до трансфертів та податків через наступні причини:

- пом'якшення податкових ставок для верхніх квінтилів доходів домогосподарств, що відбулося впродовж 2016-2020 років;
- збільшується дохід домогосподарств з меншими доходами, що зменшує доступ до трансфертів через перевищення мінімальних порогових значень для можливості отримання трансфертів;

Фіскально-видаткова політика все ще зменшує нерівність в доходах населення, але вже з меншою силою через швидше зростання доходів вищих квінтилів.

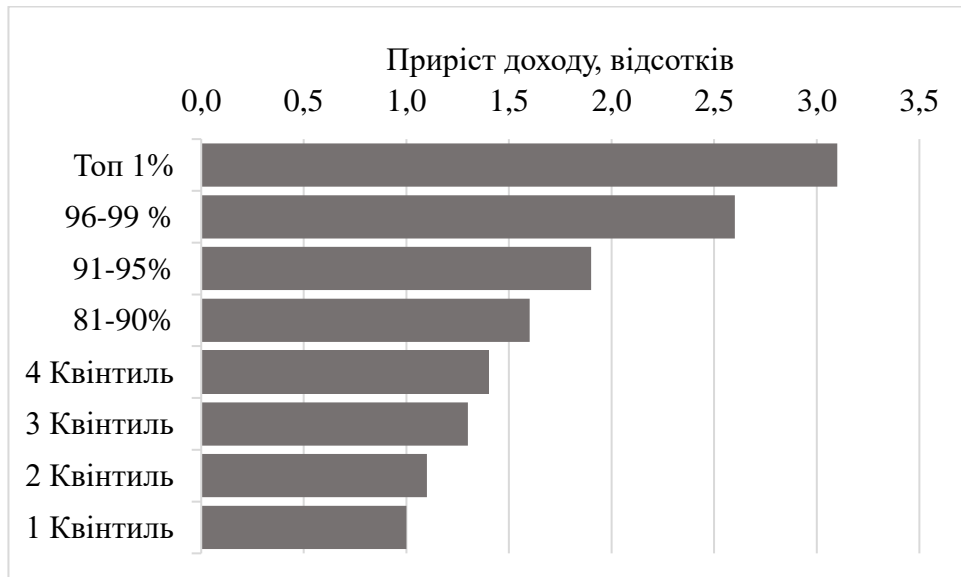

Рис. 2.17. Проектоване середньорічне зростання доходу домогосподарств після оподаткування та отримання трансфертів в США

Джерело: складено автором на основі даних [39]

Якщо розглядати більший горизонт зміни в розподілі доходів домогосподарств, то отримаємо наступні дані, представлені на рис. 2.18. нижче:

- нерівність у доходах, виміряна коефіцієнтами Джині, зростає з 70-х років до сьогоднішнього дня. Це збільшення відображає прискорене зростання доходів домогосподарств, яке, за прогнозами, відбудеться у верхній частині розподілу. Коефіцієнт Джині (доходу до сплати податків та трансфертів) зростає з 0,51 в 2016 році до 0,52 в 2021 році - майже до попереднього піку 2012 року [17];
- індекс Джині (доходу після трансфертів та податків) є нижчим, ніж індекс Джині (доходу до трансфертів та податків) через прогресивність податків в США та відповідну перерозподільчу політику [17];
- зростання нерівності доходів після 2011 року стало незначним, порівняно з 90-ми роками в часи економічної експансії США чи схожого сценарію на початку 2000-х років [17].

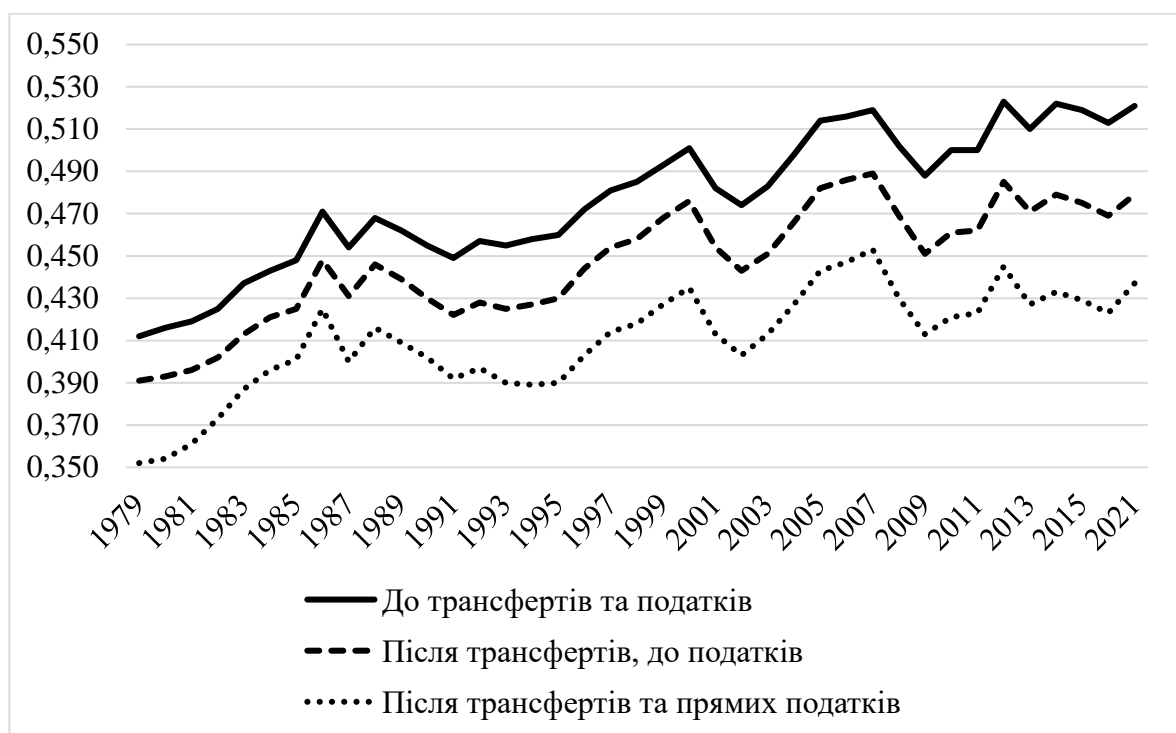

Рис. 2.18. Динаміка індексів Джині різних типів доходів в США

Джерело: складено автором на основі даних [39]

Як і в випадку з доходами домогосподарств США, вдалим зображенням доходів домогосподарств Великобританії також буде розподіл за квінтилями. Доходи домогосподарств до оподаткування та отримання трансфертів, зображені на рис. 2.19., розподілені більш нерівномірно, ніж доходи після оподаткування та отримання державних трансфертів. Особливо сильна відмінність спостерігається у крайніх точках (верхньому та нижньому квінтілі). Перший квінтіль вирівняних доходів домогосподарств до податків та трансфертів, зображений на рис. 2.20., є значно меншим (приблизно 10,5 тис. доларів США на 2018 рік) за перший квінтіль вирівняного наявного доходу (16,6 тис. доларів США на 2018 рік), що є наслідком розвинутої перерозподільчої політики уряду Великобританії. Найбідніші верстви населення зазвичай не сплачують податку на доходи, а податок на доходи є прогресивним і зростає в міру збільшення доходів. Унаслідок прогресивності оподаткування п'ятий квінтіль домогосподарств в середньому за рік отримує всього близько 92 тис. доларів США, замість 117 тис. доларів США загального доходу на 2018 рік, що менше на 21%.

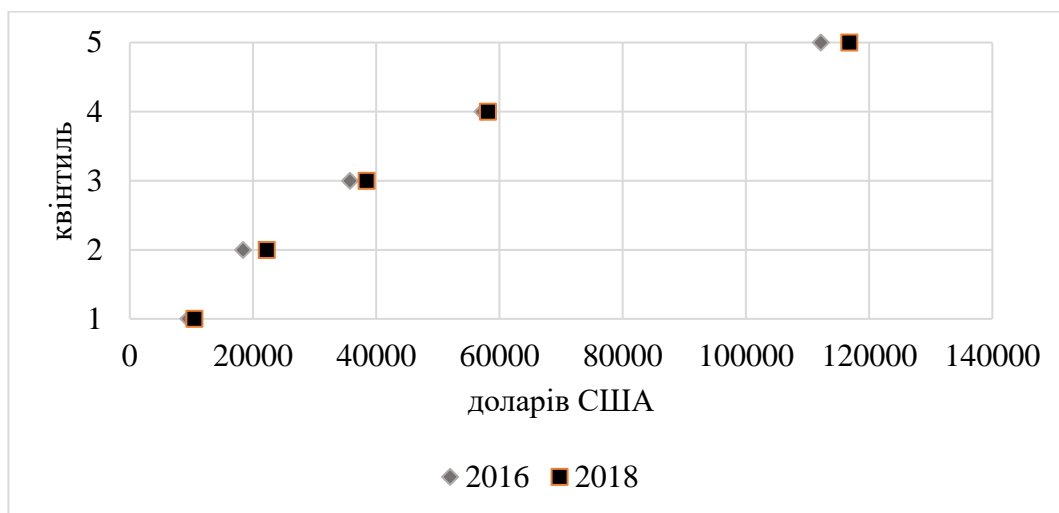

Рис. 2.19. Розподiл квінтилiв домогосподарств за середньорiчним доходом до оподаткування та отримання трансфертiв у Великобританiї

Джерело: складено автором на основi даних [28]

Темпи зростання вирiвняних доходiв до податкiв та трансфертiв варiюються вiдповiдно до квінтилiв:

- найбільше в середньому за рiк зростають нижнiй та другий квінтилi – на 5,1% та 10% вiдповiдно;
- найменше в середньому за рiк зростають четвертий та верхнiй квінтилi – на 1% та 2,1% вiдповiдно.

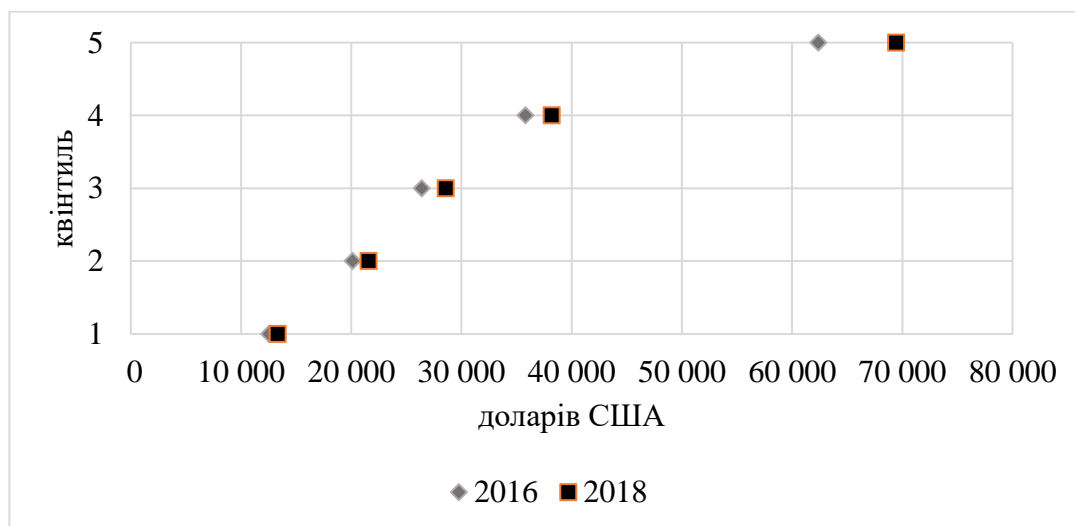

Рис. 2.20. Розподiл квінтилiв домогосподарств за середньорiчним доходом пiсля оподаткування та отримання трансфертiв у Великобританiї

Джерело: складено автором на основi даних [28]

Темпи зростання вирівняних наявних доходів домогосподарств представлені наступним чином:

- як і в США верхні квінтилі зростають швидше після сплати податків та нарахування трансфертів, що нейтралізує зменшення абсолютних показників в наслідок перерозподілу доходів. Зростання четвертого та верхнього квінтиля в середньому на рік складає 3,3% та 5,5%, що більше за зростання загального доходу на цілих 3%;
- зростання доходів квінтилів наявних доходів чітко контролюється розподіленими трансфертами та/або звільненням певних доходів від оподаткування. Перший та другий квінтилі наявних доходів домогосподарств Великобританії зростають всього на 3,1% та 3,6% кожен, а одним зі стримуючих факторів зростання темпів є обмеження в 16,5 тис. Доларів США доходів з яких не сплачується податок на доходи. Найменша ставка ж податку на доходи складає 20% [40].

Для динамічної оцінки впливу тієї чи іншої частини перерозподільчої політики уряду Великобританії на показники нерівності доходів – варто дослідити більший період з використанням варіацій індексів Джині, зображених на рис. 2.21. нижче.

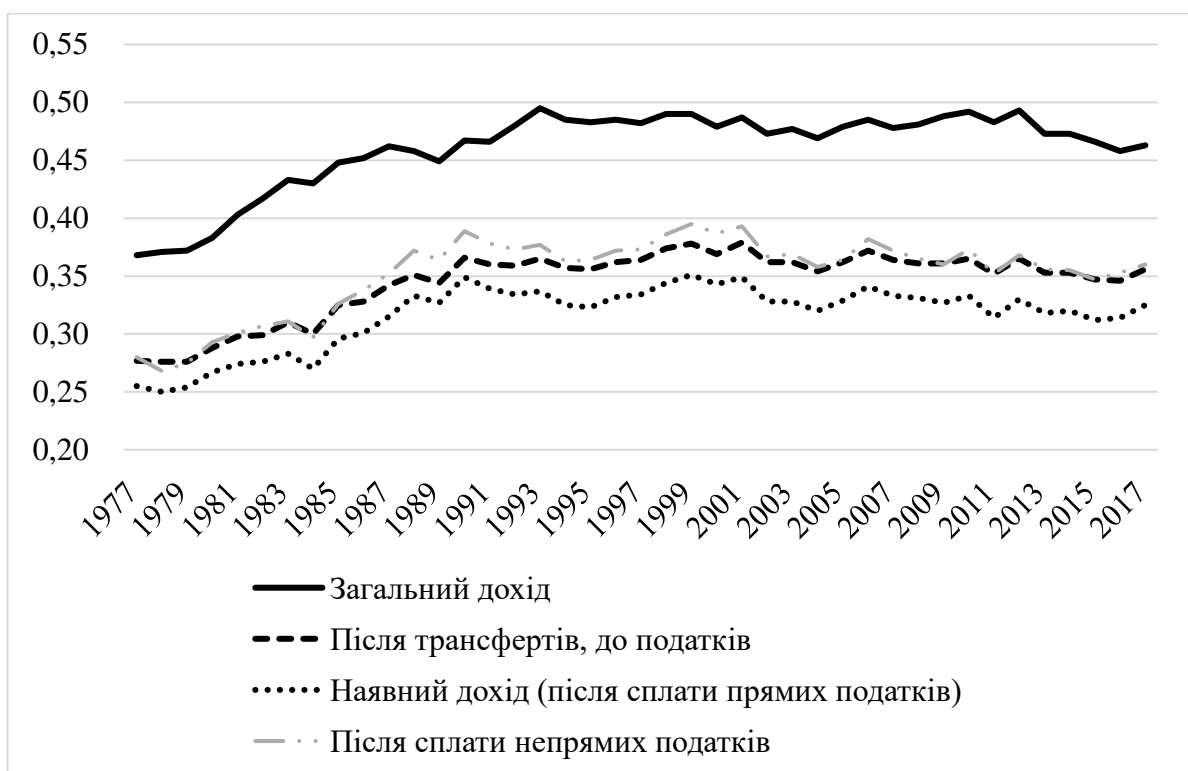

Рис. 2.21. Динаміка індексів Джині різних типів доходів у Великобританії

Джерело: складено автором на основі даних [28]

Нерівність у доходах незначно зросла в кінці 2018 фінансового року з 31,4% до 32,5%, виходячи з коефіцієнта Джині для наявного доходу. Та все ж незважаючи на невеликий приріст індексу Джині наявного доходу, він залишається нижчим за 34,1%, який він досяг безпосередньо перед економічним спадом у 2008 році, пов'язаним зі світовою економічною кризою.

Індекс Джині від загального та валового доходу (після трансфертів, але до податків) приблизно на 14 та 3 процентних пунктів перевищує індекс Джині наявного доходу. З цього можна підкреслити, що трансфертні виплати мають найбільший вплив на зменшення нерівності в доходах.

Наступним чинником впливу є оподаткування. Воно поділяється на пряме (наприклад, податки на доходи) та непряме (наприклад, ПДВ з основною ставкою в 20% для Великобританії та України). За своєю сутністю прямі податки спрямовані на зниження нерівності у розподілі доходів, що і спостерігається у меншому індексі Джині для наявного доходу, порівняно з валовим. Так як основна частина витрат домогосподарств нижніх квінтилів – це споживчі

витрати, що є джерелом до нарахування ПДВ, то логічним наслідком є перевищення індексу Джині для наявних доходів після сплати непрямих податків над індексом Джині наявних доходів до сплати непрямих податків.

Підсумки з пункту розділу про оцінювання нерівності доходів населення є наступні:

- Сполучені Штати Америки – країна з найбільшими показниками нерівності за усіма досліджуваними коефіцієнтами (децильним та квінтільним коефіцієнтом фондів, індексом Джині). Основною причиною високої нерівності домогосподарств є поляризація доходів на верхньому квінтилі (значну частку доходів заробляє 1% населення – більше 1,2 млн доларів середньорічного доходу, порівняно з середнім рівнем доходів у вищому квінтилі у близько 200 тис. доларів на рік);
- хоча США знаходиться в топі країн за нерівністю доходів уряд не збирається підвищувати податки на доходи для верхніх квінтилів, навпаки робить спроби послабити їх податкових тягар. Вагомим внеском у перерозподіл доходів є наявність різних державних допомог для бідних, тому перший квінтіль дещо зростає за рахунок трансфертів;
- як для Великобританії, так і для США відносно швидшими темпами зростають наявні доходи саме вищих квінтилів;
- вплив податків та трансфертів на розподіл доходів майже однаковий для США, в той же час для Великобританії важливіший ефект грають саме трансфертні виплати домогосподарствам;
- Україна знаходиться на кращих позиціях, ніж більшість країн за індексом Джині. Фактори, що впливають на дану позицію є: відсутність чітко виражених високих доходів домогосподарств до 2019 року; наявність прихованих заробітних плат та інших доходів, що не враховуються в обчисленні показників нерівності;

- частка домогосподарств з рівнем доходів нижче фактичного прожиткового в 2019 році в Україні складає майже чверть загальної кількості домогосподарств;
- розподіл досліджуваних США та Великобританії за показниками нерівності доходів повторює їх розподіл країн за рівнем заощаджень, адже США маючи в розпорядженні більший рівень заощаджень – дозволяє мати більший дохід від власності (від інвестування), використовуючи накопичені вільні ресурси для придбання фінансових та не фінансових активів. Тим самим доходи домогосподарств вищих квінтилів зростають за рахунок додаткових доходів від власності та виникає більший розрив у доходах бідних та багатих.

РОЗДІЛ 3

МОДЕЛЮВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА НЕРІВНІСТЬ ДОХОДІВ В РІЗНИХ ЕКОНОМІКАХ

3.1. Теоретична суть проблематики моделей та їх опис

Оцінювання ефектів, що спричиняють зростання або зниження нерівномірності в доходах громадян є запорукою успішного імплементування політик, спрямованих на їх подолання. Якісно, нерівність доходів, як зазначалося в попередніх розділах, проявляється у високій концентрації бідного населення або навпаки – у наявності олігархізації суспільства. Обидві проблеми мають однаковий негативний вплив на розміри податкових доходів бюджету, адже перші – звільняються від оподаткування через низький рівень або і взагалі відсутність доходу від найманої праці (безробітні), а другі – знаходять методи ухилення від сплати податків або лобіюють фінансове дерегулювання, тобто зниження податків для високих доходів (відсутність прогресивного оподаткування).

Тобто знаходження важелів впливу держави на регуляцію першопричин та завчасної ідентифікації зростання нерівності – дозволить подолати високу нерівність доходів домогосподарств.

При підборі факторів впливу на зростання показників нерівності досліджувалися не тільки економічні змінні, такі як: зростання національного багатства на особу, ВВП на душу населення, рівень урбанізації, а й політичні, такі як: рівень корупції, політичної стабільності чи ефективності уряду. Проте через опосередкованість впливу та неповноцінність статистичних джерел, дана гіпотеза була відхилена, хоча в реальних умовах політичні фактори мають майже рівноцінний вплив разом з соціально-економічними та є важливими

сигналізаторами проблем з корупцією як однієї з першоджерел нерівності можливостей у суспільстві.

У роботі будуть досліджуватися дві моделі впливу на нерівність доходів домогосподарств з використанням панельних даних:

Перша модель

Залежна змінна: Індекс Джині до сплати податків та отримання трансфертів.

Причини обрання даного показника:

- покриття великої кількості країн та відносно великого часового проміжку;
- врахування усіх рівнів доходів домогосподарств (від найменших до найбільших) через специфіку його обрахунку;
- нівелювання впливу перерозподільчої державної політики на звуження розкиду доходів;

Незалежні змінні:

- 1) AGE: Коефіцієнт вікової залежності – це відношення потенційно економічно неактивного населення – осіб молодших 15 чи старших 64 років - до населення працездатного віку - тих, хто потенційно складає робочу силу держави. Дані представлені як частка «утриманців» на 100 осіб працездатного віку [38];
- 2) CONS: Витрати на кінцеве споживання домогосподарств (приватне споживання) – це витрати на придбання товарів і послуг домогосподарствами, оплату платежів та зборів (для отримання необхідних ліцензій чи дозволів), включає також видатки неприбуткових установ, що обслуговують домогосподарства. Витрати на придбання житла не враховані. Дані в поточній місцевій валюті [38];
- 3) URBAN: Рівень урбанізації – співвідношення міського населення (люди, які проживають у міських районах, за визначенням національних статистичних відомств) до загальної кількості населення країни [38].

В даній моделі досліджувалися 15 країн, зазначених в таблиці 3.1 нижче за період в 15 років 2002-2016 рр., загалом 225 спостережень.

Усі незалежні змінні (AGE, CONS, URBAN) мають позитивний вплив на показник нерівності доходів (індекс Джині), тобто при зростанні будь-якої незалежної змінної – має зростати нерівність доходів домогосподарств і навпаки.

Вплив коефіцієнту вікової залежності:

- коефіцієнт вікової залежності, представлений співвідношенням «залежного» населення до потенційно робочої сили має прямий зв'язок через те, що пенсійні виплати – переважна частка доходів «залежного» населення та складає в середньому до 15% загальних доходів домогосподарств (для Великобританії – 11% на 2018 рік), в той час як переважна частка доходів – від оплати праці. З цього вже випливає висновок про менший рівень доходів домогосподарств на пенсії, тобто при зростанні частки доходів від трансфертних виплат – розрив з вищими доходами від зайнятості буде зростати;
- зростання кількості залежного населення – підвищує тиск на робочу силу у вигляді можливого зростання зборів на державне соціальне страхування (джерело Пенсійного фонду в Україні), що в свою чергу призводить до подорожчання робочої сили для підприємств (зростання фонду оплати праці) та необхідності скорочення персоналу;
- може виникнути протилежна ситуація, коли нестача бюджетних коштів буде позначатися на інших соціальних виплатах (по безробіттю, інвалідності, бідності) у бік їхнього скорочення. Скорочення соціальних виплат може зменшувати нижню частку доходів домогосподарств, адже саме вони найбільш чутливі до зміни в трансфертних доходах (бідне населення без трансфертних виплат – не буде мати доходів взагалі), призводити до вибору гіршої роботи через брак коштів на пошуки кращої, адже пошуки кращої роботи займають відносно більше часу.

Витрати на кінцеве споживання мають прямий вплив на показник Джині, у зв'язку з наступними факторами:

- зростання споживання домогосподарства, пов'язане зі зростанням цін на споживчі товари, більшою мірою вражає найбідніше населення, адже частка споживчих витрат в їх доходах відносно більша за частку споживчих витрат у верхніх квінтилях доходів домогосподарств. Інфляція також прямо впливає на подорожчання реальних активів (житлових приміщень, підприємств, дорогоцінних металів), що більшою мірою також зосереджені у відносно багатших домогосподарств, що мали можливість заощаджувати;
- реальне кількісне зростання споживання проковує збільшення попиту на товари та послуги, що забезпечуються переважно великим бізнесом та призводить до збільшення прибутків фірм, утримуваних багатшим населенням; хоча зростання попиту збільшує доходи і середніх та нижчих квінтилів домогосподарств, але як спостерігається з моделі, цього є недостатнім для зниження нерівності;

Вплив рівня урбанізації населення:

Як вже зазначалося в попередніх розділах урбанізація та пов'язана з нею індустріалізація має прямий вплив на зростання нерівності доходів населення, що пояснюється рядом чинників:

- доходи в містах відносно вищі, ніж в сільській місцевості через переважно більшу концентрацію капіталу та вищу ефективність його використання. З цим пов'язаний і наслідок: продуктивність на душу населення в міських регіонах зростає швидше, ніж у сільських;
- відхилення від середнього рівня заробітних плат міського населення переважно вище, однією з причин є висока варіативність вибору видів сфер зайнятості у містах.

Список досліджуваних країн в першій моделі

Арменія	Гондурас	Грузія	Індонезія	Перу
Білорусь	Молдова	Домініканська республіка	Панама	Уругвай
Росія	Україна	Великобританія	Парагвай	Коста Ріка

Джерело: розроблено автором

Друга модель

Залежна змінна: Частка доходу 10% осіб (верхнього децинтеля), що отримують найбільші доходи.

Причини обрання даної залежної змінної:

- На противагу індексу Джині, який нечутливий до змін у найвищій та найнижчій частинах розподілу, даний показник зображає динаміку осіб з найвищим рівнем доходів, а отже реальну поляризацію нерівності;
- Україна займає 27 місце за рівнем даного показника з показником у 22%, Сполучені штати – 45 місце;

Незалежні змінні:

- 1) AGE: Коефіцієнт вікової залежності.
- 2) CONS: Витрати на кінцеве споживання домогосподарств.
- 3) GDP_PER_CAPITA: Валовий внутрішній продукт поділений на чисельність середньорічного населення країни.

В другій моделі зазначаються три країни, що досліджувалися в попередніх розділах, а саме: Україна, Сполучені Штати Америки та Великобританія. Спостережний період – 17 років, впродовж 1992-2017рр. (Загалом 60 спостережень).

ВВП на душу населення (GDP_PER_CAPITA) має прямий вплив на частку доходів верхнього децинтеля домогосподарств через кілька причин:

- кризовий стан економіки відображається зниженням ВВП на душу населення, що в свою чергу відображається на зростанні рівня безробіття в країні, в той час, як ризики волатильності доходів від власності фінансових та нефінансових активів, зосереджених у багатих – можуть хеджуватися навіть в моменти кризи. Тобто в даному випадку зниження ВВП на душу населення пов'язане зі зниженням саме доходів нижчих децилтелів доходів домогосподарств;
- зростання ВВП на душу населення може бути пов'язане з підвищенням продуктивності праці багатших груп населення через більший доступ до різних видів фінансування та в свою чергу впровадження технологічних новинок.

Висновки стосовно прямого впливу кінцевого споживання домогосподарств (CONS) на нерівність доходів, вимірювану індексом Джині в попередній моделі, мають місце і в даній моделі:

- зростання споживання стимулює розвиток середнього та великого бізнесу, що забезпечують населення товарами та послугами. Це в свою чергу збільшує частку доходів, яку отримує верхній децилтель домогосподарств;
- збільшення рівня споживання серед домогосподарств сигналізує також про зменшення рівня заощаджень, доступних до використання для отримання додаткових доходів від власності для нижчих та середніх децилтелів доходів домогосподарств;
- зростання показника споживання може бути пов'язане зі зростанням інфляції, а доходи від реальних активів, переважно доступних вищим децилтелям домогосподарств, можуть навпаки зростати в період інфляції.

Показник співвідношення кількості населення старшого 64 років та молодшого за 15 років до населення, що залишилось (AGE), може мати прямий вплив на зростання частки верхнього децилтеля доходів домогосподарств через низку факторів:

- зі зростанням кількості пенсіонерів та дітей, що або не отримують доходів взагалі та реально знаходяться на фактичному утриманні домогосподарств, або лише опосередковано через перерозподільчу урядову політику – знижується абсолютна частка доходів нижніх та середніх децилелів доходів. У свою чергу це підвищує відносну частку доходів вищого децилеля домогосподарств, адже одна й та сама частина від більшого та меншого значення – виражає різну відсоткову частку;
- іншим чинником, що може впливати на зростання доходів верхнього децилеля домогосподарств є припущення про доступ до накопичених за відносно більший період часу активів, що можуть приносити високі доходи старшому за 64 роки населенню.

3.2. Опис та деталізація результатів моделей нерівності доходів домогосподарств

Перша модель Джині:

Перша модель із залежною змінною індекс Джині, може бути описана наступним рівнянням:

$$GINI = 11,61 + 0,30 \times AGE + 1,64E - 15 \times CONS + 0,21 \times URBAN + u_i, (3.1)$$

де *GINI* – індекс Джині для доходів домогосподарств до оподаткування на отримання трансфертів;

AGE – коефіцієнт вікової залежності;

CONS – витрати на кінцеве споживання домогосподарств;

URBAN – рівень урбанізації;

u_i – термін помилки.

Інтерпретація результатів:

- при зростанні/зменшенні коефіцієнта вікової залежності на 1 відсотковий пункт – індекс Джині зростає/зменшується на 0,3 відсоткових пункти;
- при зростанні/зниженні рівня кінцевого споживання домогосподарств на 1 трлн. Грошових одиниць – індекс Джині зростає/зменшується на 0,002 відсоткових пункти;
- при зростанні/зниженні рівня урбанізації на 1 відсотковий пункт – індекс Джині зростає/зменшується на 0,2 відсоткові пункти.

Основними показниками, представленими на рис. 3.1., що першими дають ідентифікувати регресійну модель як адекватну є високий показник коефіцієнта детермінації та значимість усіх коефіцієнтів за t-статистикою, адже $\text{prob} < 0,05$, що дає відхилити нульову гіпотезу про не значимість незалежних змінних.

Dependent Variable: GINI				
Method: Panel Least Squares				
Date: 05/13/20 Time: 01:30				
Sample: 2002 2016				
Periods included: 15				
Cross-sections included: 15				
Total panel (balanced) observations: 225				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
AGE	0.302597	0.052960	5.713635	0.0000
CONS	1.64E-15	2.03E-16	8.073899	0.0000
URBAN	0.208487	0.073549	2.834688	0.0051
C	11.60772	6.393821	1.815460	0.0710
Effects Specification				
Cross-section fixed (dummy variables)				
Period fixed (dummy variables)				
Root MSE	1.532804	R-squared	0.972342	
Mean dependent var	41.66711	Adjusted R-squared	0.967900	
S.D. dependent var	9.237278	S.E. of regression	1.655005	
Akaike info criterion	3.976519	Sum squared resid	528.6349	
Schwarz criterion	4.462364	Log likelihood	-415.3584	
Hannan-Quinn criter.	4.172608	F-statistic	218.8744	
Durbin-Watson stat	2.138412	Prob(F-statistic)	0.000000	

Рис. 3.1. Модель Джині

Джерело: розроблено автором

Коефіцієнт детермінації R^2 високий і означає, що показник нерівності доходів (індекс Джині для доходів до оподаткування та отримання трансфертів) пояснюється незалежними змінними (коефіцієнтом вікової залежності,

витратами на кінцеве споживання та рівнем урбанізації) на 97%, що є доволі високим значенням.

Тест на значимість включених в модель ефектів:

Для моделі Джині використовуються фіксовані ефекти як для країн, так і для років. За допомогою тесту Redundant Fixed Values, результати якого зображені на рис. 3.2., можемо відхилити нульову гіпотезу про не значимість (надмірність) обраних ефектів. В даному випадку $prob.<0,1$ та обидва ефекти значимі.

Redundant Fixed Effects Tests
Equation: EQ02
Test cross-section and period fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	4.901088	(14,193)	0.0000
Cross-section Chi-square	68.441546	14	0.0000
Period F	182.221480	(14,193)	0.0000
Period Chi-square	597.266663	14	0.0000
Cross-Section/Period F	92.144018	(28,193)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	599.626479	28	0.0000

Рис. 3.2. Тест на значимість ефектів моделі Джині

Джерело: розроблено автором

Для впевненості було проведено ще специфікацію з використанням випадкового (змінного) ефекту, результати тесту представлені на рис. 3.3., та означають, що обрані раніше фіксовані ефекти були обрані правильно, адже за t-критерієм Ст'юдента $prob>0,1$.

Dependent Variable: GINI
 Method: Panel EGLS (Cross-section random effects)
 Date: 05/13/20 Time: 23:50
 Sample: 2002 2016
 Periods included: 15
 Cross-sections included: 15
 Total panel (balanced) observations: 225
 Swamy and Arora estimator of component variances

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
URBAN	0.036924	0.033123	1.114753	0.2662
CONS	-2.66E-17	3.46E-16	-0.076959	0.9387
AGE	0.711400	0.040069	17.75438	0.0000
C	1.714245	3.135474	0.546726	0.5851

Effects Specification		S.D.	Rho
Cross-section random		0.000000	0.0000
Idiosyncratic random		6.025792	1.0000

Weighted Statistics			
Root MSE	5.810125	R-squared	0.602610
Mean dependent var	41.66711	Adjusted R-squared	0.597215
S.D. dependent var	9.237278	S.E. of regression	5.862470
Sum squared resid	7595.449	F-statistic	111.7094
Durbin-Watson stat	2.006704	Prob(F-statistic)	0.000000

Рис. 3.3. Тест на не значимість випадкового ефекту

Джерело: розроблено автором

Тест на автокореляцію:

Коефіцієнт Дарбіна-Ватсона, представлений на рис. 3.1. раніше, що дорівнює приблизно 2,14 – знаходиться поруч з 2 та дає попереднє уявлення про відсутність автокореляції першого порядку. Для точнішого аналізу було представлено тест Дарбіна-Ватсона. З використанням таблиці критичних значень встановлено критичні значення даної моделі. При кількості факторів $k=3$ та кількості спостережень $n=225$, $d_l=1,684$, а $d_u=1,732$.

Рис. 3.4. Графік зон автокореляції моделі Джині

Джерело: розроблено автором

За графіком зон автокореляційного зв'язку, зображеним на рис. 3.4., можна зробити висновок про відсутність автокореляції першого порядку через потрапляння розрахованого значення DW в зону відсутності автокореляції.

Перевірка на відсутність мультиколінеарності факторів моделі:

Так як всі параметри моделі при незалежних змінних в моделі Джині є статистично значимі, коефіцієнт кореляції є задовільним та всі знаки змінних відповідають реально очікуваним, то попередньо можна зробити висновок про відсутність мультиколінеарності залишків. Додатково, за матрицею попарної кореляції, зображеної на рис. 3.5., можна підтвердити цей висновок, через те, що попарна кореляція $< 0,8$.

	URBAN	AGE	CONS
URBAN	1.000000	-0.023923	-0.271656
AGE	-0.023923	1.000000	-0.053763
CONS	-0.271656	-0.053763	1.000000

Рис. 3.5. Матриця попарних кореляцій моделі Джині

Джерело: розроблено автором

Тест на нормальність розподілу залишків:

Важливим показником адекватності моделі є аналіз нормальності розподілу залишків. Для її перевірки, проведено тест Харке-Бера, нульовою гіпотезою якого є нормальність розподілу залишків.

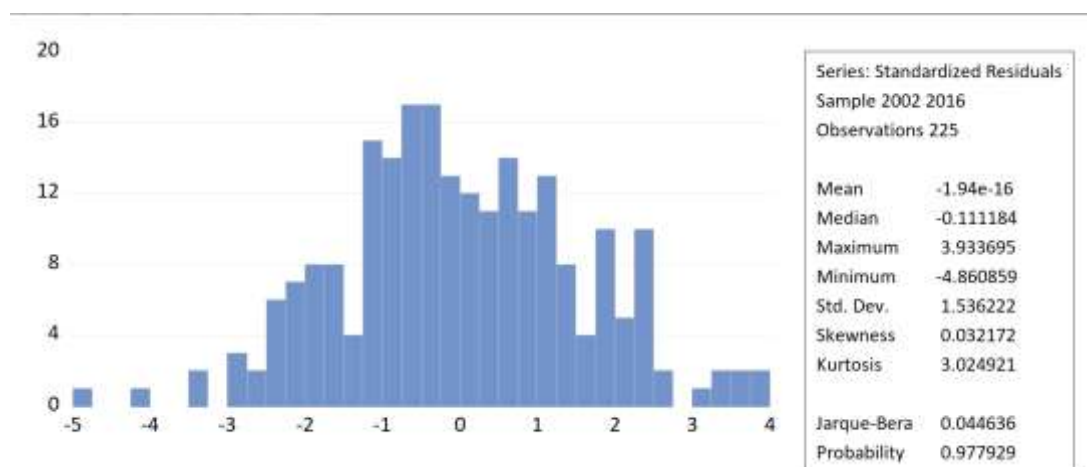

Рис. 3.6. Нормальність розподілу залишків моделі Джині

Джерело: розроблено автором

Так як, з рисунку 3.6. візуально спостерігається дзвіноподібний розподіл, а $prob. = 98\%$, що дозволяє нам дати висновок про нормальність розподілу залишків моделі Джині.

Висновки до моделі Джині

Вагомим драйвером зростання нерівності в доходах серед досліджуваних країн є віковий коефіцієнт. В той час, як доросліші домогосподарства в теорії можуть отримувати високі пенсійні виплати, то діти віком до 18 років більшою мірою знаходяться на утриманні у батьків. Тож тим більше потерпають доходи домогосподарств, коли частка дітей зростає або збільшується кількість домогосподарств з одним батьком чи матір'ю годувальником. Кілька з досліджуваних в моделі країн мають наступні відсотки домогосподарств з дітьми, що мають лише одного годувальника: Англія – 21%, Росія – 18%, Україна – 9% [41].

Високий ризик бідності в Україні пов'язаний саме з наявністю дітей у домогосподарстві. Найвищий ризик бідності домогосподарств пояснюється наявністю трьох або більше дітей та досягає за абсолютним критерієм 54,5% [18].

Стосовно рівня урбанізації, то майже усі країни мають прямий зв'язок зі зростанням нерівності через зростання рівня урбанізації, винятками є Білорусь та Панама, що графічно показують протилежну залежність. Протилежний тренд в Білорусі пояснюється аграрною налаштованістю країни, тобто переважна частка ВВП формується саме в галузі, що зосереджується в сільській місцевості.

Кінцеве споживання домогосподарств виражене в національній валюті, а отже враховує вплив інфляції. При значному зростанні даного показника споживання в країні, зазвичай зростає й індекс споживчих цін, що і є вагомим драйвером нерівності. Зростання цін на споживчі товари найбільше завдає шкоди бідному населенню, адже їх реальний дохід знижується відповідно до темпів інфляції, так як індексування заробітних плат не відбувається вчасно та в повній мірі. Вони переважно не мають інших доходів від фінансових активів, що

зростають у кризові періоди (інфляційні піки) у свою чергу кількість товарів та послуг, яких собі можуть дозволити домогосподарства зменшується. За даними Світового Банку спільним інфляційним піковим періодом України, Молдови, Росії був 2000 рік із показниками річної інфляції у 28,2%, 31,3% та 20,8% відповідно. Піком для Білорусі за останні 20 років був період 2011-2012 років із середньорічним темпом інфляції вищим за 50%.

Друга модель частки топ-10% доходів

Друга модель із залежною змінною верхній децидиль доходів домогосподарств, описується наступним рівнянням:

$$Y_TOP10 = -0,046 + 6,77E - 15 \times CONS + 0,006 \times AGE + 1,72E - 06 \times GDP_PER_CAPITA + u_i, \quad (3.2)$$

де Y_TOP10 – частка доходу 10% осіб (верхнього децинтиля), що отримують найбільші доходи;

$CONS$ – витрати на кінцеве споживання домогосподарств;

AGE – коефіцієнт вікової залежності.

GDP_PER_CAPITA – валовий внутрішній продукт на душу населення;

u_i – термін помилки.

Інтерпретація результатів:

- при зростанні/зниженні рівня кінцевого споживання домогосподарств на 1 трлн грошових одиниць – частка доходів верхнього децидиль збільшується/зменшується на 0,68 відсоткових пункти;
- при зростанні/зниженні коефіцієнта вікової залежності на 1 відсотковий пункт – частка доходів верхнього децидиль збільшується/зменшується на 0,6 відсоткових пункти;

- при зростанні/зниженні показника валового внутрішнього продукту на душу населення на тис. грошових одиниць – частка доходів верхнього децинтеля збільшується/зменшується на 0,17 відсоткових пункти.

Дана регресійна модель також є адекватною за високим показником коефіцієнта детермінації та значимістю усіх коефіцієнтів за t-статистикою, адже $\text{prob} < 0,05$, що дає відхилити нульову гіпотезу про не значимість незалежних змінних.

Dependent Variable: Y_TOP10
 Method: Panel Least Squares
 Date: 05/20/20 Time: 19:39
 Sample: 1992 2017
 Periods included: 20
 Cross-sections included: 3
 Total panel (balanced) observations: 60

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
CONS	6.77E-15	1.91E-15	3.553236	0.0011
AGE	0.006347	0.002344	2.707610	0.0104
GDP_PER_CAPITA	1.72E-06	5.76E-07	2.993066	0.0050
C	-0.045670	0.108682	-0.420214	0.6769

Effects Specification

Cross-section fixed (dummy variables)			
Period fixed (dummy variables)			
R-squared	0.990067	Mean dependent var	0.342997
Adjusted R-squared	0.983255	S.D. dependent var	0.092610
S.E. of regression	0.011984	Akaike info criterion	-5.716180
Sum squared resid	0.005026	Schwarz criterion	-4.843536
Log likelihood	196.4854	Hannan-Quinn criter.	-5.374841
F-statistic	145.3539	Durbin-Watson stat	1.629708
Prob(F-statistic)	0.000000		

Рис. 3.7. Модель частки топ-10% доходів

Джерело: розроблено автором

Тобто, з рис. 3.7. зображено, що коефіцієнт детермінації (R^2) високий і означає, що показник нерівності доходів (частка доходів верхнього децинтеля доходів домогосподарств) пояснюється незалежними змінними (коефіцієнтом вікової залежності, витратами на кінцеве споживання та ВВП на особу) на 99%.

Тест на значимість включених в модель ефектів:

Для моделі частки топ-10% доходів також застосовані фіксовані ефекти для країн і для років. За допомогою тесту Redundant Fixed Values, результати якого зображені на рис. 3.8., можемо відхилити нульову гіпотезу про незначимість (надмірність) обраних ефектів. В даному випадку $prob.<0,1$, тобто обидва ефекти значимі.

Redundant Fixed Effects Tests
Equation: EQUATION
Test cross-section and period fixed effects

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-section F	5.947234	(2,35)	0.0060
Cross-section Chi-square	17.553099	2	0.0002
Period F	3.855891	(19,35)	0.0003
Period Chi-square	67.752326	19	0.0000
Cross-Section/Period F	8.711556	(21,35)	0.0000
Cross-Section/Period Chi-square	109.733043	21	0.0000

Рис. 3.8. Тест на значимість ефектів моделі частки топ-10% доходів

Джерело: розроблено автором

Тест на автокореляцію:

Коефіцієнт Дарбіна-Ватсона, представлений на рис. 3.7. вище, що дорівнює близько 1,62, тож результат не очевидний з першого погляду. Для точнішого аналізу було представлено тест Дарбіна-Ватсона. З використанням таблиці критичних значень встановлено критичні значення даної моделі. При кількості факторів $k=3$ та кількості спостережень $n=60$, $dl=1,48$, а $du=1,69$.

За графіком зон автокореляційного зв'язку, зображеним на рис. 3.9., не можна однозначно зробити висновок про відсутність автокореляції першого порядку через потрапляння розрахованого значення DW в зону невизначеності. Причиною цього може бути недосконалість даних по споживанню для України в період з 1992-1996 рр. через нестабільність валюти, при виключенні даних періодів коефіцієнт Дарбіна-Ватсона зростає до 1,67 та сигналізує про відсутність проблеми з автокореляцією.

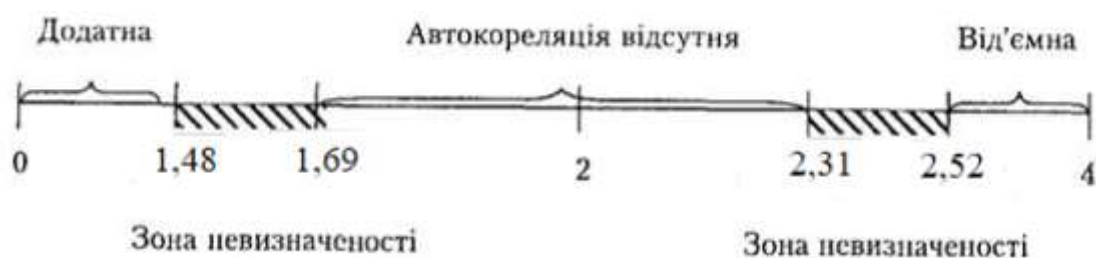

Рис. 3.9. Графік зон автокореляції моделі частки топ-10% доходів

Джерело: розроблено автором

Перевірка на відсутність мультиколінеарності факторів моделі:

Так як всі параметри моделі при незалежних змінних в моделі частки топ-10% доходів є статистично значимі, коефіцієнт кореляції є високим та всі знаки змінних відповідають реально очікуваним, то попередньо можна зробити висновок про відсутність мультиколінеарності залишків.

Для підтвердження попереднього висновку, за матрицею попарної кореляції, зображеної на рис. 3.10., можна підтвердити цей висновок, адже попарна кореляція $< 0,8$.

	GDP_PER...	CONS	AGE
GDP_...	1.000000	0.671621	0.661532
CONS	0.671621	1.000000	0.172159
AGE	0.661532	0.172159	1.000000

Рис. 3.10. Матриця попарних кореляцій моделі частки топ-10% доходів

Джерело: розроблено автором

Тест на нормальність розподілу залишків:

За проведеним тестом Харке-Бера, представленим на рис. 2.11., нульовою гіпотезою якого є нормальність розподілу залишків, спостерігаємо $prob < 0,1$, що дає підставу відхилити гіпотезу та дає висновок про ненормальність розподілу залишків моделі частки топ-10% населення.

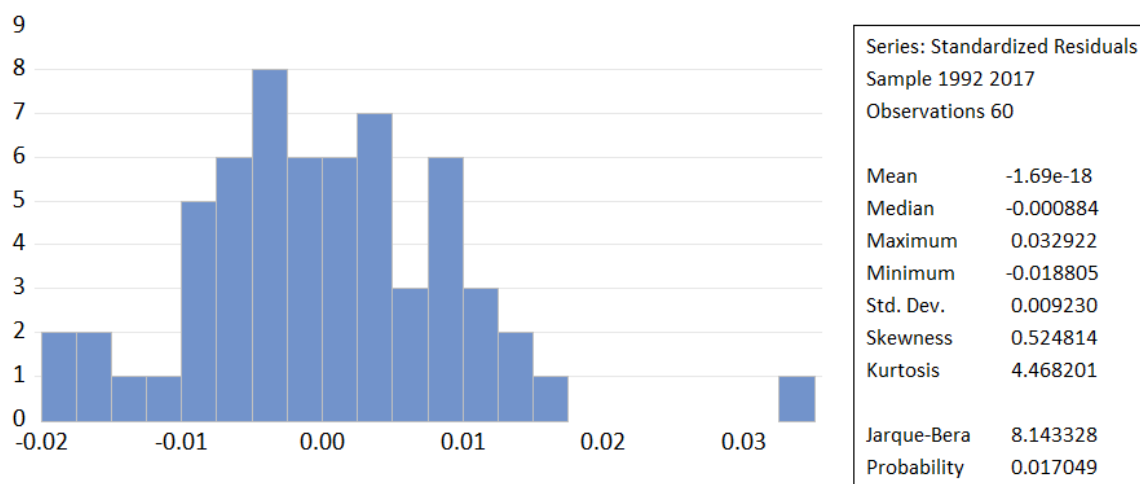

Рис. 3.11. Нормальність розподілу залишків моделі частки топ-10% доходів

Джерело: розроблено автором

Дана проблема усувається двома шляхами: або виключенням з моделі дослідження 90-х років через номінальні різкі зміни у споживанні України у той період, або дослідженням більшого часового періоду, що в нашому випадку неможливо через брак даних.

Висновки до моделі частки топ-10% доходів домогосподарств

Найменш еластичним є зв'язок між верхнім децинтелем доходів домогосподарств і споживанням, хоча прямий вплив все одно простежується. Так як в даній моделі досліджувалися США, Англія та Україна, суттєвим буде аналіз внеску кожної країни. При графічній оцінці зв'язку між кінцевим споживанням домогосподарств та поляризацією доходів у вищому децинтелі було виявлено деякий лаг у реагуванні на зміну рівня споживання у всіх трьох країнах. Тобто доходи домогосподарств починають зростати через кілька періодів після підвищення рівня споживання. Найбільша волатильність показника частки верхнього децинтеля домогосподарств та найменший часовий лаг у реакції на зміну споживання спостерігався у США. Споживання за своєю суттю може прирівнюватися до наявного доходу, а як було зазначено раніше – близько 15% доходів – це доходи від власності активів, в свою чергу їх значна

частка – це відносно волатильніші за інші типи доходів – доходи від фінансових активів.

В свою чергу домогосподарства з більшим доходом (понад 100 000 доларів США на рік), білих та віком від 55 років і старше, інвестиції на фондовому ринку становлять близько чверті їхніх загальних активів. Тобто, для Сполучених Штатів зрозумілим є також закономірність, що зі зростанням частки населення старше 60 років – доходи верхнього децинтеля зростають, адже ці домогосподарства заощадили значну частку грошових ресурсів у вигляді так званих пенсійних заощаджень (у фінансових активах), які приносять великі доходи [42].

Зростання частки доходів верхнього децинтеля доходів домогосподарств супроводжується зростанням кінцевого споживання домогосподарств в США та Англії через опосередкований зв'язок із зростаннями прибутків фірм, що виробляють товари та надають послуги. Зростання прибутків підприємств в свою чергу провокує зростання заробітних плат чи дивідендних виплат по акціям, а отже доходів домогосподарств.

Доходи верхніх децинтелів домогосподарств в Україні, на відміну від США та Великобританії реагують значно в меншій мірі. Це скоріше за все пояснюється не відмінними реакціями ринку, а по-перше: недосконалістю статистичних органів, що обробляють дані та по-друге: високим рівнем тіньової економіки, що приховує дійсно найбільші доходи домогосподарств. В Україні рівень тіньової економіки становив 47,2% від ВВП на 2018 рік, в той час, як за період 1991-2015 рр. середні значення для Сполучених Штатів та Англії були 8,34% та 11,08% від ВВП відповідно. З цього виходить зрозуміле зауваження про далеку від реальності оцінку нерівності доходів в Україні [43].

Позитивний графічний зв'язок між зростанням ВВП на душу населення та часткою доходів верхнього децинтеля домогосподарств спостерігається в усіх трьох країнах. Дещо згладженим ефект зростання ВВП на душу населення на

частку доходів верхнього децинтеля доходів населення спостерігається в Англії, що сигналізує про більш вдалу перерозподільчу політику. Загалом зростання ВВП на душу населення не завжди є причиною до зростання нерівності доходів населення, а зазвичай у тих випадках, коли перерозподільча політика уряду виявляється неефективною, що виявляється у значно швидшому зростанні доходів верхніх децинтелів, порівняно з середніми. Схильність до зростання ВВП на душу населення разом із зростанням доходів усіх дохідних груп населення є позитивним трендом.

Досліджені матеріали різних джерел та побудовані на їх основі моделі дозволяють надати **рекомендації** щодо впроваджуваних політик вирівнювання доходів різних країн:

- для пострадянських країн: Україна, Білорусь, Росія, Молдова вдалим врегулюванням прямого впливу рівня кінцевого споживання домогосподарств є проведення політики стримування темпів інфляції, адже це значно збільшить реальний дохід бідних домогосподарств, які мають основну частку своїх витрат у вигляді споживчих витрат на товари та послуги. В свою чергу зменшення споживчих витрат домогосподарств дозволить домогосподарствам нижчих децинтелів формувати заощадження та використовувати в разі кризових явищ. Утримання реальних доходів домогосподарств на однаковому рівні дозволить державі не витратити обмежених ресурсів бюджету на разові трансферти, а в подальшому й знизить необхідність деяких типів трансфертів;
- кошти державного бюджету мають спрямовуватися на розвиток сільських регіонів для запобігання надмірної урбанізації, адже вона є вагомим драйвером зростання нерівності доходів. За дослідженнями Організації економічного співробітництва та розвитку вдалий підхід до підвищення доходів сільської місцевості застосовується в США, Англії та Грузії. Основні принципи, які мають застосовуватися іншими досліджуваними країнами при державній підтримці сільських регіонів є переорієнтація

поняття доходів села з суто сільськогосподарських на інші галузі (широко застосовуваним є створення підприємств генерування зеленої енергії), перехід від дотування села до програм інвестування та розвитку. Підприємства інших галузей, впроваджуваних в сільській місцевості, мають отримувати певні переваги, наприклад, у вигляді нижчих податкових ставок чи державних замовлень тощо [44];

- одним із найвизначніших чинників впливу на розподіл доходів населення є перерозподільча політика держави. Вдала політика уряду відносно збору податків має бути орієнтована на прогресивність у податкових ставках, так щоб домогосподарства з низькими та середніми доходами мали деяку перевагу над великими корпораціями, що повсякчас запроваджують економію на масштабах, тим самим провокуючи безробіття. З іншого боку, в перерозподільчій політиці має враховуватися обсяги та орієнтація розподілу трансфертних платежів: трансферти мають отримувати лише ті домогосподарства, які їх потребують, а інші ж бути звільнені від державних виплат аби стимулювати до знаходження власних джерел доходів;
- пенсійні виплати, як частина трансфертних платежів домогосподарствам мають бути адекватними до реально сплачуваних внесків громадян аби по-перше: стимулювати домогосподарства виходити з тіньової економіки та по-друге: забезпечувати високий рівень доходів домогосподарств, що в своєму складі мають осіб пенсійного віку. Можливим методом врегулювання адекватності розмірів пенсійних виплат є їх переорієнтування на пенсії приватного характеру з можливістю обирання різних типів пенсійних програм, як це застосовується в Сполучених Штатах та Великобританії. Важливою перевагою пенсійної системи США окрім варіативності самих пенсійних систем є також можливість вибору суми, що буде зараховуватися на пенсійний рахунок, тим самим зменшуючи оподаткований дохід (внески до пенсійного фонду не оподатковуються). Необхідним покращенням пенсійної системи є

збільшення пенсійних виплат для працівників з низькими доходами, що дозволить дещо вирівняти доходи осіб після 60 років за рахунок збільшення обов'язкових внесків працівників. Рекомендацією для усіх країн є зосередження уваги на оцінці тривалості життя з метою правильного встановлення пенсійного віку [45] [46];

- не менш важливим є налагодження працюючої системи обов'язкового медичного страхування (що знаходиться в процесі розробки в Україні) та розвитку охорони здоров'я в країні для зменшення потенційних майбутніх витрат населення похилого віку.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі розглядалися доходи домогосподарств, їх оцінка з погляду видів, джерел формування, структури, розподілу поміж населення та абсолютних показників; фактори впливу на нерівність доходів домогосподарств та шляхи вирішення даної проблеми.

В першому розділі розглядалася теоретична база доходів домогосподарств, де розглядається поняття наявного доходу, як основного показника, що дозволяє кількісно порівняти доходи домогосподарств різних країн. Наявний дохід – це сума всіх грошових доходів, отриманих домогосподарством за певний період часу (зазвичай за рік), за вирахуванням суми прямих податкових платежів, соціальних внесків та трансфертів іншим домогосподарствам. Основними джерелами доходів населення виступають доходи від зайнятості (найманої праці або самостійної зайнятості); доходи від власності фінансових та нефінансових активів; трансфертні доходи. До трансфертних доходів, що включаються до розрахунку наявного доходу домогосподарств відносять тільки поточні регулярні трансферти, переважну частину яких становлять державні (у вигляді державних пенсій; соціальних виплат по безробіттю, інвалідності; стипендій тощо), хоча й важливу роль можуть грати приватні (приватні пенсії; аліменти та інше).

Так як у суспільстві існує поняття бідних та багатих, а визначальною відмінністю даних груп населення є якраз рівень доходів, то вартим уваги є дослідження саме нерівності доходів населення та поняття бідності. Вагомі чинники впливу на нерівність доходів населення пов'язані з глобалізаційними процесами у суспільстві: Технологічні зміни приблизно на третину пояснюють розрив між першими та останніми децильями доходів населення країн ОЕСР; фінансова глобалізація спровокувала інтенсифікацію інвестування у високоприбуткові галузі, тим самим відносно знизивши фінансування інших галузей; зростання торговельних зв'язків може сприяти зниженню імпорتنих

цін, що призводить до зростання купівельної спроможності громадян; процеси індустріалізації та урбанізації призводять до розриву в доходах між міським та сільським населенням, а як відомо доходи міського населення розподілені менш рівномірно, ніж доходи сільського.

Фактори впливу на нерівність можуть бути також пов'язані з державними особливостями: рівнем розвитку інститутів ринку праці: врегулювання мінімальних заробітних плат, наявність та ефективність роботи профспілок, нормативно-правове регулювання ринку праці; впроваджуваною перерозподільчою політикою уряду, основою якої є податково-трансфертне регулювання та фінансовим поглибленням, тобто доступом до кредитних ресурсів.

Не менш важливими причинами нерівності в розподілі доходів є особистісні характеристики домогосподарств, а саме їх склад, схильність до заощадження та набуте чи успадковане майно, що приносить доходи від власності. Наявність фінансових та нефінансових активів якраз і провокує розрив між бідними, що не мають їх через низьку здатність до заощаджень та багатими.

Для оцінки нерівності доходів населення використовується чимало методів, найбільш простими є співвідношення різних часток доходів населення ранжованого за зростанням середньодушових еквівалентних доходів, що базується на відомій кривій Лоренца. Співвідношення верхнього децинтеля (квінтиля) доходів домогосподарств до нижнього представляє децильний та квінтильний коефіцієнт фондів та показує в скільки разів населення з найбільшими 10% (20%) доходів отримує більше за населення з найменшими 10% (20%) доходів відповідно. Більшість країн для визначення загального ступеня нерівності доходів користується індексом Джині, що має кілька варіацій для доходів до та після державного втручання.

Важливим у дослідженні бідності є розуміння абсолютної бідності, що визначається як частка громадян, що отримує дохід нижче визначеної норми; та відносної бідності, що виражається у доступу до певних благ суспільства (наприклад, певної комбінації споживчих товарів та послуг).

В другому розділі проводилася оцінка доходів населення Сполучених Штатів Америки, Англії та України, їх специфіки, здатності домогосподарств до формування заощаджень, а також аналіз нерівності доходів домогосподарств цих країн.

В структурі доходів домогосподарств усіх досліджуваних країн станом на 2019 рік домінує частка заробітної плати (близько 60% для США, Великобританії та 50% для України) та трансфертних доходів (більше 12% для США, Великобританії та майже третина для України). США, на відміну від інших країн отримує значну частку доходів від власності активів (14,9%).

Сполучені Штати Америки виділяється за найвищими показниками нерівності за усіма досліджуваними коефіцієнтами (децильним та квінтільним коефіцієнтом фондів, індексом Джині). Основною причиною високих показників нерівності домогосподарств є поляризація доходів найбагатшого населення (верхній 1% населення заробляє близько 1,2 млн доларів США середньорічного доходу, порівняно з середньорічним рівнем доходів вищого квінтиля близько 200 тис. доларів США).

Україна знаходиться на кращих позиціях, ніж інші досліджувані країни за індексом Джині, квінтільним та децильним показниками фондів. Фактори, що впливають на дану позицію є: відсутність чітко виражених високих доходів домогосподарств до 2019 року; наявність прихованих заробітних плат та інших доходів, що не враховуються в обчисленні показників нерівності через високий рівень тінізації економіки. Але в той же час, частка домогосподарств з рівнем доходів нижче фактичного прожиткового мінімуму в 2019 році складає майже чверть загальної кількості домогосподарств, тож оцінювання показників нерівності доходів можна поставити під сумнів.

В третьому розділі проведено аналіз основних драйверів нерівності в доходах домогосподарств з використанням методів економетричного моделювання, та відповідно представлені рекомендації для уряду досліджуваних держав стосовно шляхів зниження нерівності доходів населення.

Основні рекомендації стосовно впроваджуваних політик боротьби з нерівністю доходів домогосподарств стосуються питань врегулювання інфляції, надмірної урбанізації та перерозподільчої політики держави.

Для пострадянських країн: Україна, Білорусь, Росія, Молдова вдалим врегулюванням прямого впливу рівня кінцевого споживання домогосподарств на показники нерівності доходів є проведення антиінфляційних державних політик. Інфляція є очевидною причиною зменшення реальних доходів громадян, що більшою мірою впливає на купівельну спроможність саме найбідніших верств населення.

Для врегулювання надмірної урбанізації, як однієї з досліджуваних причин зростання нерівності в доходах громадян, кошти державного бюджету мають спрямовуватися на розвиток сільських регіонів. Хоча США, Великобританія та Грузія досягли певних успіхів у врегулюванні даного питання, інші досліджувані країни мають перейняти схожу стратегію. Основні принципи, які мають застосовуватися країнами при державній підтримці сільських регіонів є переорієнтація поняття доходів села з суто сільськогосподарських на інші галузі (наприклад, будівництва електростанцій «зеленої» енергетики), перехід від дотування села до програм інвестування та розвитку. Підприємства відмінних від сільськогосподарських галузей впроваджені в сільській місцевості мають стимулюватися державою (нижчі податкові ставки, державні замовлення тощо).

Вдала перерозподільча політика включає кілька основних завдань: врегулювання ефективного збору податків та розподілу трансфертних виплат. Прогресивність податків на доходи допомагає дещо зрівняти низькі та високі доходи громадян, та збільшити обсяг податкових надходжень до бюджету. У Великобританії важливіший ефект грають трансфертні виплати домогосподарствам, в той час як для США вплив податків та трансфертів на нерівність доходів населення майже однаковий.

Для нівелювання позитивного впливу коефіцієнта вікової залежності на нерівність доходів, потрібно вносити деякі зміни у пенсійну систему. Необхідним покращенням пенсійної системи США є збільшення пенсійних

виплат для працівників з низькими доходами, що дозволить дещо вирівняти доходи осіб після 60 років за рахунок збільшення обов'язкових внесків працівників. Рекомендацією для усіх досліджуваних країн є зосередження уваги на коректній оцінці тривалості життя з метою правильного встановлення пенсійного віку, адже це значно впливає на кількість населення, що відноситься до непрацюючого, тим самим створюючи податковий тиск на працююче населення.

Отже, методи представлені у даних висновках та інші, зазначені в третьому розділі допоможуть урядам досліджуваним країнам з часом знизити показники нерівності доходів домогосподарств, тим самим надавши стимули до більшого економічного зростання та формування у громадян почуття соціальної справедливості та економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Different levels but similar trends in household developments / E. van Imhoff, A. Kuijsten, P. Hooimeijer, L. van Wissen // Household Concepts and Household Definitions in Western Europe / E. van Imhoff, A. Kuijsten, P. Hooimeijer, L. van Wissen., 1995. – (Plenum Series on Demographic Methods and Population Analysis). – (5). – С. 133.
2. OECD. OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth / OECD – Paris: OECD Publishing, 2013. – (OECD). – С. 78–99.
3. Приходько. А. В. Шпаргалка з макроекономіки / А. В. Приходько.. – Москва: ЕкоЛіт, 2010. – 340 с.
4. Ponthieux S. Gender Inequality / S. Ponthieux, D. Meuns // Handbook of Income Distribution / S. Ponthieux, D. Meuns. – Amsterdam: North-Holland, 2015. – (1). – (12; т. 2). – С. 1002–1120.
5. Zhuk M. Macroeconomic Determinants of Household Savings in Ukraine / Mykola Zhuk. // Economics and Sociology. – 2015. – №3. – С. 41–54.
6. Callen T. Empirical Determinants of Household Saving : Evidence From OECD Countries / T. Callen, C. Thimann., 1997. – 26 с. – (IMF Working Papers).
7. Causes and Consequences of Income Inequality; A Global Perspective / [E. Dabla-Norris, K. Kochhar, N. Suphaphiphat та ін.]. – Washington, DC: International Monetary Fund, 2015. – 39 с. – (IMF Staff Discussion Notes 15/13).
8. Kuznets S. Economic Growth and Income Inequality / Simon Kuznets. // American Economic Association. – 1955. – №1. – С. 1–28.
9. Francisco H. G. A Review of the Evidence / Francisco H. G. // Global Poverty and Inequality / Francisco H. G.. – Washington DC: Development Research Group, 2008. – (World Bank). – С. 42.

10. Малкіна М. Ю. Інституціональні основи нерівності доходів у сучасній економіці / Марина Юріївна Малкіна // Журнал інституціональних досліджень / Марина Юріївна Малкіна. – Нижній Новгород: Hjournal, 2016. – (1; т. 8). – С. 110–116.
11. Coulter P. Measuring Inequality: A Methodological Handbook / Philip B. Coulter. – New Yourk: Westview Press, 1989. – 203 с.
12. Аналіз і обґрунтування показників вимірювання нерівності в розподілі доходів / І. С. Благун, Л. І. Дмитришин // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 4. - С. 192-201.
13. Лібанова Е. М. Бідність населення України: причини, масштаби, наслідки/ Е. М. Лібанова. – К. КНЕУ, 2008. – 328 с.
14. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
15. Котлер Ф. Збір маркетингової інформації / Ф. Котлер, К. Л. Келлер // Маркетинговий менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – Нью-Джерсі: Пітер, 2018. – С. 110.
16. Different levels but similar trends in household developments / E. van Imhoff, A. Kuijsten, P. Hooimeijer, L. van Wissen // Household Concepts and Household Definitions in Western Europe / E. van Imhoff, A. Kuijsten, P. Hooimeijer, L. van Wissen., 1995. – (Plenum Series on Demographic Methods and Population Analysis). – (5). – С. 133.
17. Projected Changes in the Distribution of Household Income, 2016 to 2021 / [B. Habib, E. Steele, M. Saunders-Scott та ін.]. // Congressional Budget Office. – 2019. – С. 1–32.
18. Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки / [Л. М. Черенько, С. В. Полякова, В. С. Шишкін та ін.]. – Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, 2019.
19. Доходи держбюджету України [Електронний ресурс] // Мінфін. – 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>.

20. Методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Держстат. – 2018. URL: http://www.ifstat.gov.ua/STAT/m_doxn1.htm.
21. Better Life Index: Income [Електронний ресурс] // OECD Better Life Index. – 2018. URL: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/income/>.
22. Методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Укрстат. – 2018. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2007/gdv dg_rik/dvdg_u/dvdg_met2007.html.
23. The Absolute vs Relative Poverty Conundrum [Електронний ресурс] // Khazanah Research Institute. – 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/337940188_The_Absolute_vs_Relative_Poverty_Conundrum.
24. OECD Project On The Distribution Of Household Incomes [Електронний ресурс]. – 2016. URL: https://www.oecd.org/statistics/data-collection/Income%20distribution_guidelines.pdf.
25. Principal Federal Economic Indicators [Електронний ресурс] // Беа. – 2018. – URL: <https://www.bea.gov/>.
26. Consumer Price Index [Електронний ресурс] // Federal Reserve Bank of Minneapolis. – 2019. URL: <https://www.minneapolisfed.org/about-us/monetary-policy/inflation-calculator/consumer-price-index-1913->.
27. Duffin E. Wage and salary accruals per full-time equivalent employee in the United States in 2018, by industry [Електронний ресурс] / Erin Duffin. – 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/243834/annual-mean-wages-and-salary-per-employee-in-the-us-by-industry/>.
28. Main figures from our time series explorer: employment rate, Inflation [Електронний ресурс] // Office for National Statistics. – 2020. URL: <https://www.ons.gov.uk/>.
29. Income Tax: Tax-free and taxable state benefits [Електронний ресурс] // UK Government. – 2019. URL: <https://www.gov.uk/income-tax/taxfree-and-taxable-state-benefits>.

30. Benefits Guides [Електронний ресурс] // Welfare rights. – 2015. URL: <http://www.welfarerights.net/benefits-guides/Incapacity-Benefit>.
31. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 по 2020 рр. [Електронний ресурс] // Bankchart. – 2020. URL: https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/lowest_salary.
32. Прожитковий мінімум в Україні з 2000 по 2020 рр. [Електронний ресурс] // Bankchart. – 2020. URL: https://bankchart.com.ua/spravochniki/indikatory_rynka/living_wage.
33. Індекси інфляції 2010-2020 рр. [Електронний ресурс]. – 2020. URL: <https://buhgalter.com.ua/dovidnik/norma-robochogo-chasu/tablitsya-indeksiv-inflyatsiyi/>.
34. Державна статистика [Електронний ресурс] // Держстат. – 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
35. Income, receipts, expenditure [Електронний ресурс] // Destatis. – 2020. URL: https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Income-Consumption-Living-Conditions/Income-Receipts-Expenditure/_node.html.
36. Кількість банків в Україні (2008-2020) [Електронний ресурс] // Мінфін. – 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.
37. Новини освіти в Україні [Електронний ресурс]. – 2018. URL: <https://osvita.ua/news/67387/>.
38. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. URL: <https://data.worldbank.org/>.
39. Budget and Economic Data [Електронний ресурс] // Congressional Budget Office. – 2020. URL: <https://www.cbo.gov/data/budget-economic-data>.
40. Income Tax rates and Personal Allowances [Електронний ресурс] // UK Government. – 2020. URL: <https://www.gov.uk/income-tax-rates>.
41. Kramer S. U.S. has world's highest rate of children living in single-parent households [Електронний ресурс] / Stephanie Kramer // Pew Research Center. – 2019. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/12/12/u-s-children-more-likely-than-children-in-other-countries-to-live-with-just-one-parent/>.

42. Parker K. More than half of U.S. households have some investment in the stock market [Электронный ресурс] / К. Parker, R. Fry // Pew Research Center. – 2020. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/03/25/more-than-half-of-u-s-households-have-some-investment-in-the-stock-market/>.
43. What was the level of the shadow economy in 2018 in Ukraine? [Электронный ресурс] // TUSiB. – 2019. URL: <https://tusib.org/language/en/research-what-was-the-level-of-the-shadow-economy-in-2018-in-ukraine/>.
44. New Rural Policy: Linking Up For Growth [Электронный ресурс] // OECD. – 2017. URL: <https://www.oecd.org/rural/rural-development-conference/documents/New-Rural-Policy.pdf>.
45. Employer pension contributions [Электронный ресурс]: <https://www.hl.co.uk/pensions/contributions/employer>.
46. These Nations Have The World's Best Pension Systems [Электронный ресурс]. – 2019. URL: <https://www.fa-mag.com/news/these-nation-s-have-the-world-s-best-pension-systems-52294.html?section=3&page=1>.